

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського
Навчально-науковий інститут економіки, управління та адміністрування
Кафедра економіки та міжнародних економічних відносин

ДОПУСКАЮ ДО ЗАХИСТУ
Гарант освітньої програми

_____ Бочарова Ю.Г.
« ____ » _____ 2022 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»
зі спеціальності 051 «Економіка»
за освітньою програмою «Економіка трансформацій»

на тему: **«ПРОМИСЛОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ
ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ»**

Виконав:
здобувач вищої освіти Герасименко Катерина Олегівна
(підпис)

Керівник: Бочарова Юлія Геннадіївна
(підпис)

Засвідчую, що у кваліфікаційній
роботі немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань
Здобувач вищої освіти _____

Кривий Ріг
2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
імені Михайла Туган-Барановського

Навчально-науковий інститут економіки, управління та адміністрування

Кафедра економіки та міжнародних економічних відносин

Форма здобуття вищої освіти денна

Ступінь магістр

Галузь знань «Соціальні та поведінкові науки»

Освітня програма «Економіка трансформацій»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Гарант освітньої програми

_____ Бочарова Ю. Г.

« _____ » _____ 2022р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ
Герасименко Катерині Олегівні

1. Тема роботи: «Промислова політика України та напрями підвищення її ефективності»

Керівник роботи: завідувач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, доктор економічних наук, Бочарова Ю. Г.

Затверджені наказом ДонНУЕТ імені Михайла Туган-Барановського від _____

2. Строк подання здобувачем ВО роботи « _____ » _____ 2022р.

3. Вихідні дані до роботи: наукові статті, тези доповідей на наукові конференції, наукова література, офіційна статистика міжнародних організацій та країн

4. Зміст (перелік питань, які потрібно розробити):

Вступ

Основна частина

Висновки та рекомендації

Список використаних джерел

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Рисунків – 8, таблиць – 3, графічного матеріалу – 0.

6. Дата видачі завдання: «_____» _____ 2022 р.

7. Календарний план

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Підготовка теоретичної складової основної частини	до	
2.	Підготовка аналітичної складової основної частини	до	
3.	Підготовка висновків та рекомендацій	до	
4.	Підготовка та оформлення вступу, списку використаних джерел та інших складових роботи	до	
5.	Отримання відгуку від керівника	до	
6.	Подання на кафедру завершеної роботи	до	
7.	Проходження перевірки на академічний плагіат і нормо – контролю кваліфікаційної роботи	до	
8.	Підготовка студента до захисту та захист кваліфікаційної роботи		

Здобувач ВО _____ Герасименко К. О.

Керівник роботи _____ Бочарова Ю. Г.

РЕФЕРАТ

Загальна кількість в роботі:

Сторінок 54, рисунків 3, таблиць 7, додатків 0,
графічного матеріалу 0, використаних джерел 40.

Об'єкт дослідження: промислова політика

Предмет дослідження: теоретичні, методичні та практичні аспекти формування, реалізації та оцінки ефективності промислової політики національної економіки

Мета дослідження: аналіз стану та особливостей реалізації промислової політики України у 2015 – 2021 рр., визначення напрямів підвищення її ефективності.

Методи дослідження: узагальнення і порівняння, аналіз і синтез, індукція та дедукція, групування, табличний, графічний методи, методи аналізу рядів динаміки

Основні результати дослідження:

- аргументовано, що промислова політика повинна підтверджувати наявність зовнішніх ефектів, характерних для економіки України, і те, що вигоди від запропонованого втручання переважатимуть його витрати та ризики;
- визначено інструменти промислової політики, які використовуються для впровадження цільових секторальних втручань, можуть бути зосереджені на товарних ринках, ринках праці, ринках капіталу, ринках землі та/або технології;
- з'ясовано, що уряди країн, що розвиваються, стикаються з подвійним викликом: їм потрібно просувати структурні зміни в напрямку підвищення продуктивності, водночас відокремлюючи добробут людей і економічний прогрес від споживання ресурсів і викидів. Це означає необхідність кращої інтеграції промислової та екологічної політики – переосмислення першої з точки зору навколишнього середовища;
- проаналізовано регіональну економічну інтеграцію, яка є одним із способів покращити інвестиційні та торговельні можливості в середовищі, яке часто не є таким складним, як наш світовий ринок;

- обґрунтовано стратегічну мету державної промислової політики, яка полягає у досягненні сталого соціально-економічного розвитку країни, технологічній та інституційній модернізації промислового виробництва, забезпеченні національної безпеки, захисті навколишнього середовища, досягненні кліматичної нейтральності, підвищенні добробуту населення;

- узагальнено концептуальні засади стратегії формування та реалізації державної промислової політики України, яка має адекватно відображати, як сучасний рівень розвитку національної промисловості, так і досягнення стратегічних цілей у певному часовому вимірі, враховувати сучасні глобальні виклики та суперечності.

Ключові слова:

промислова політика, економіка, промислові зміни, трансформаційні процеси, конкурентоспроможність, пріоритетні галузі, інновації, економічні показники, вартісні показники.

ЗМІСТ

Вступ	7
Основна частина	10
Висновки та рекомендації	41
Список використаних джерел	52

ВСТУП

Актуальність теми. Ринкова економіка передбачає серйозні інституціональні зрушення і не обмежуються досягненнями фінансової стабілізації. Зміни в економічній структурі потрібні на рівні підприємства, де б створювався добробут і забезпечувалась стабільність економічного зростання. Тому, урядові структури мають забезпечити національне регулювання промислової економіки за допомогою заохочення та підтримки, а також стримувати суб'єктів підприємницької діяльності. Серед обов'язкових напрямків регулювання необхідно розглянути підтримку конкурентної боротьби, всебічне сприяння розвитку малого бізнесу та підтримку політики структурних змін.

Промислова політика визначається як стратегічні зусилля держави, спрямовані на заохочення економічної трансформації, тобто перехід від діяльності з нижчою продуктивністю до вищої у середині секторів економіки України. Зокрема, промислова політика відноситься до вибіркового державного втручання або політики, яка намагається змінити структуру виробництва на користь галузей економіки, які, як очікується, запропонують кращі перспективи економічного зростання таким чином, який не відбувався б у відсутність такого втручання в ринкову рівновагу.

Останнім часом промислова політика часто та широко обговорюється в вітчизняній економічній літературі, залишаючись доволі дискусійним питанням. Її проблемам та значенню для розбудови економіки присвячені численні праці науковців, серед яких: О.І. Амоша, В.П. Вишневецький, В.М. Геєць, В.П. Горбулін, Л.О. Збаразська, Ю.В.Кіндзерський, О.М. Кондрашов, А.Є. Никифоров, М.М. Якубовський та ін. Але незважаючи на достатньо велику кількість публікацій з питань основних задач, напрямків та заходів промислової політики, залишається актуальною навіть проблема її визначення та змісту.

Мета і завдання кваліфікаційної роботи. Метою кваліфікаційної роботи є аналіз стану та особливостей реалізації промислової політики України у 2015 – 2021 рр., визначення напрямів підвищення її ефективності.

Для досягнення мети визначені такі завдання:

- узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності промислової політики та виокремити механізми її формування та реалізації;
- виявити особливості формування та реалізації промислової політики в зарубіжних країнах;
- охарактеризувати сучасний рівень розвитку національної промисловості та визначити результативність державної промислової політики;
- з'ясувати проблеми і суперечності формування та реалізації державної промислової політики України;
- визначити напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної промислової політики України.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є промислова політика.

Предметом кваліфікаційної роботи теоретичні, методичні та практичні аспекти формування, реалізації та оцінки ефективності промислової політики національної економіки

Методи дослідження. Кваліфікаційна робота ґрунтується на використанні системного підходу, який полягає в комплексному дослідженні механізмів формування та реалізації державної промислової політики. Крім того, у роботі застосовувались методи, які використовуються як на емпіричному, так і теоретичному рівнях, а саме: логіко-семантичний – для поглиблення понятійного апарату та визначення сутності та змісту механізмів формування та реалізації державної промислової політики; порівняльного аналізу – для дослідження методичних підходів, концепцій, розробок і пропозицій провідних українських та зарубіжних вчених та виявлення закономірностей, відмінностей, особливостей, спільних характеристик механізмів формування та реалізації державної промислової політики в різних країнах; системно-аналітичний – для аналізу законодавчих актів та інших нормативних документів щодо особливостей функціонування механізмів формування та реалізації державної промислової політики України; аналізу та синтезу – для оцінки динаміки та результативності механізмів формування та реалізації державної промислової політики України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у наступному:

- аргументовано, що промислова політика повинна підтверджувати наявність зовнішніх ефектів, характерних для економіки України, і те, що вигоди від запропонованого втручання переважатимуть його витрати та ризику;
- визначено інструменти промислової політики, які використовуються для впровадження цільових секторальних втручань, можуть бути зосереджені на товарних ринках, ринках праці, ринках капіталу, ринках землі та/або технології;
- з'ясовано, що уряди країн, що розвиваються, стикаються з подвійним викликом: їм потрібно просувати структурні зміни в напрямку підвищення продуктивності, водночас відокремлюючи добробут людей і економічний прогрес від споживання ресурсів і викидів. Це означає необхідність кращої інтеграції промислової та екологічної політики – переосмислення першої з точки зору навколишнього середовища;
- доведено, що довгострокові витрати від невжиття або відстрочки дій набагато більші, ніж ризики втрати частини коштів промислової політики через непрацюючі програми, і що існують перевірені принципи розробки політики, які значно зменшують ризики неефективності;
- проаналізовано регіональну економічну інтеграцію, яка є одним із способів покращити інвестиційні та торговельні можливості в середовищі, яке часто не є таким складним, як наш світовий ринок;

- запропоновано Україні на прикладі Великобританії взяти до уваги її досвід формування і розвитку регіональних промислових політик;
- визначено, що до термінового плану дій з боку українського уряду можна віднести: визначення довгострокових цілей промислової політики, співпрацю з представниками промисловості для виявлення бар'єрів, що стримують розвиток промисловості; формування переліку заходів для усунення бар'єрів; проведення інвентаризації та аналізу державної допомоги, що вже надається; створення реєстру державної допомоги; визначення жорстких умов та критеріїв надання галузевої допомоги; запровадження суворого контролю за реалізацією державної допомоги на всіх етапах; втілення принципу прозорості – максимальне інформування громадськості про програми державної допомоги та їх результати;
- обґрунтовано стратегічну мету державної промислової політики, яка полягає у досягненні сталого соціально-економічного розвитку країни, технологічній та інституційній модернізації промислового виробництва, забезпеченні національної безпеки, захисті навколишнього середовища, досягненні кліматичної нейтральності, підвищенні добробуту населення;
- узагальнено концептуальні засади стратегії формування та реалізації державної промислової політики України, яка має адекватно відображати, як сучасний рівень розвитку національної промисловості, так і досягнення стратегічних цілей у певному часовому вимірі, враховувати сучасні глобальні виклики та суперечності.

Інформаційною базою дослідження є закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові документи Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, програмні документи державних органів України, офіційні матеріали Державної служби статистики України, монографії та статті фахівців та науковців, особисті дослідження автора.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Промислова політика є частиною державної загальної економічної політики. Ще у минулому столітті з початку 90-х років, термін «промислова політика» був розглянутий в урядовому та науковому середовищі пострадянських країн. В той час країни проголошували курс на реформування своєї економіки. Методи реформувань були розглянути в економічній літературі Західних стран і переклад терміну *industrial policy*. Але вітчизняне тлумачення промислової політики відрізняється від західного, де *industry* буде означати вид економічної діяльності, а не тільки промисловість. У теоріях та на практиці західних держав *industrial policy* відповідає нашим розумінням галузевої, секторальної і структурної політики. Термін означає підтримку та розвиток конкурентних секторів економіки державою. Також подолання структурних кризових ситуацій за рахунок:

- усунення розбіжностей та невідповідності між новою техніко-економічною парадигмою промисловості та інституційною структурою суспільства. Швидкість трансформацій зі значним лагом постійно відстає від швидкості появи більш прогресивних методів виробництва; завершення структурних перебудов промисловості при забезпеченні системних поєднань у трансформації її технологічних, галузевих, організаційних, управлінських і інституційних структур у період міжциклічного переходу [1, 2, 3].

«Слід звернути увагу, що і розуміння структурної політики у нас поки не набуло того значення, яке прийнято на Заході. Деякі вітчизняні дослідники розглядають її переважно у галузевому контексті, тобто у зміні співвідношень між окремими галузями економіки та промисловості. Інші науковці схиляються до сприйняття структурної політики в її західному варіанті – інституціональному, тобто у розрізі реформування власності, земельних відносин, організації державного управління, підтримки малого та середнього бізнесу тощо. Відсутність такої єдності у розумінні структурної політики також розділяє дослідників на тих, хто вважає її частиною промислової політики, оскільки остання змінює співвідношення між галузями» [1, 2, 3], і тих, ...«хто розглядає її як самостійний напрям політики, що трансформує основні інститути суспільства» [6; 7; 8].

«Багато дослідників ототожнюють поняття промислової політики з механізмами її реалізації. Зокрема, під нею розуміє «комплекс дій держави, спрямований на зміну структури економіки за рахунок створення більш сприятливих умов для розвитку окремих (пріоритетних) секторів і виробництв» [3]. В. Завадніков визначає промислову політику як «сукупність дій держави як інституту, застосовуваних для здійснення впливу на діяльність господарюючих суб'єктів (підприємств, корпорацій, підприємців тощо), а також на окремі аспекти цієї діяльності, пов'язані з придбанням факторів виробництва, організацією виробництва, розподілом і реалізацією товарів та послуг в усіх фазах життєвого циклу господарюючого суб'єкта і життєвого циклу його продукції» [8, 9].

Також промислову політику необхідно розглядати не як набір певних інструментів та принципів державного впливу на суб'єктів промисловості та національного господарства, як ідеологію чи стратегію реалізації промислової політики, пов'язаної з реалізацією допомоги різних державних інструментів регулювання. «Наслідком має бути подолання технологічних та інституціональних розривів у економіці, що утворюються через її циклічність, створення сприятливого інституціонального та бізнес-середовища для господарської діяльності всіх суб'єктів промисловості, а також інтенсифікація розвитку виробництва за окремими стратегічними напрямками для подальшого забезпечення технологічної та структурної модернізації» [10]. Метою промислових політик держав визначають у загальній ієрархії цілей функціонування держав та їх економіки у певний відрізок часу або період планування та є обов'язковою і необхідною складовою всієї ієрархії. «У загальному вигляді вона полягає у створенні конкурентоспроможного всередині країни й на світовому ринку промислового комплексу та його окремих суб'єктів, здатних максимально повно та якісно забезпечити задоволення потреб суспільства, його добробут, підтримувати сталість економічної системи, її безперервне розширене відтворення та поступальний розвиток, протистояти зовнішнім і внутрішнім економічним, військовим, техногенним, екологічним та іншим загрозам і шокам на основі оптимального розподілу та використання власних і запозичених ресурсів» [10].

«...в абсолютній більшості українських підручників з національної економіки промислова політика навіть не згадується. В одному з останніх підручників серед основних видів економічної політики названі структурна, амортизаційна, інвестиційна, науково-технічна та інформаційна» [1, с.134]. «Як правило, у навчальних посібниках (згідно з програмою) окремо докладно розглядається структурна перебудова національної економіки, часто – в якості чинника економічного зростання» [2, с.125].

Дефініція «промислова політика» раніше часто згадувалася у літературі та наукових роботах з державного регулювання економіки. То, Л.І. Дідівська, під час визначення що таке промислова політика, зауважує що «інвестиційно-структурних перетвореннях, але при цьому зазначає й інші завдання політики, що стосуються розвитку реального сектору (зростання виробництва, підвищення конкурентоспроможності національної економіки)» [3, с.140].

Існує думка, що «промислова політика є поняттям ширшим за структурну, тож їх не слід ототожнювати. Структурна є лише частиною промислової, яка спрямована на зміну співвідношення між галузями, згорання старих та заохочення нових. Хоча подібне галузеве розуміння структурної політики властиве, як правило, вітчизняним науковцям. Західні дослідники зазвичай розглядають її в інституціональному сенсі – як політику, що трансформує основні інститути суспільства» [4, с.75]. Але, деякі вчені

вважають навпаки, що структурна політика є частиною промислової політики.

«Суттєві розбіжності спостерігаються і у визначенні об'єкту промислової політики. Згідно з вітчизняним підходом, об'єктом промислової політики (industrial policy) природно є промисловість – індустріальний комплекс країни. Англomовні економісти вкладають в цей термін знову-таки дещо ширший зміст, оскільки industry не обмежується сферою промисловості, а поширюється й на інші види економічної діяльності (сільське господарство, сферу послуг)» [5, с.7].

«Багато українських дослідників цілком справедливо роблять наголос на зовнішньоекономічних аспектах промислової політики, оскільки її метою є «підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг вітчизняних виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках» [6]. У А.Є. Никифорова «промислова політика окрім іншого включає і «ефективне розв'язання соціальних проблем» [7, с.13]. Автором встановлено, що «...промислова і соціальна політика мають спільні точки дотику, але в них різні об'єкти. Дуже часто реалізація заходів промислової політики (особливо її структурної складової) значно загострює соціальні проблеми. Тож поширення задач промислової політики і на соціальну сферу видається перебільшенням» [7, с.13].

Забезпечення національної економічної безпеки у контексті кінцевої мети промислової політики розглядала більшість українських і закордонних науковців (О.І Амоша, В.П. Вишневецький, В.П. Горбулін, В.Г. Горник, Л.С. Гринів, Л.О.Збаразська, М.В. Кічурчак, О.М. Кондрашов). Потрібно погодитися з вище сказаним, особливо з огляду на зв'язок національної безпеки та сучасного-промислового комплексу України під час військових дія. Економічна безпека допомагає встановити цілі промислової політики, в чому числі і таку як конкурентоспроможність національної економіки.

«Як правило, передбачається, що заходи промислової політики повинні діяти у довгостроковому періоді» [8, с.154]. «Але у зв'язку з останньою економічною кризою та породженими нею викликами наголошувалося також на необхідності розробки ефективних механізмів формування і реалізації промислової політики у середньостроковій перспективі з метою забезпечення післякризового відновлення економіки» [9; 10]. Загальновідомо, що будь-яка криза досить широко показує існуючі структурні деформації економіки, допомагають збагнути основні болючі проблеми і формувати невідкладні задачі післякризового одуження економіки.

Тож, вважаємо задоцільним погодитися з твердженням, що в Україні «розуміння промислової політики занадто спрощене і однобічне, її зміст звівся фактично до державної підтримки промисловості» [4, с.76], можна, лише беручи до уваги її практичне втілення.

Важко погодитися і з висновком В.П. Вишневецького, до якого він приходив, щоправда, в результаті доволі глибокого аналізу іноземних джерел: «строго визначити промислову політику взагалі неможливо, оскільки

немає чіткості в тому, що є об'єктом цієї політики, які дії належать до її змісту, які цілі переслідує промислова політика, що має бути кінцевим бажаним результатом її реалізації» [11, с.76–77].

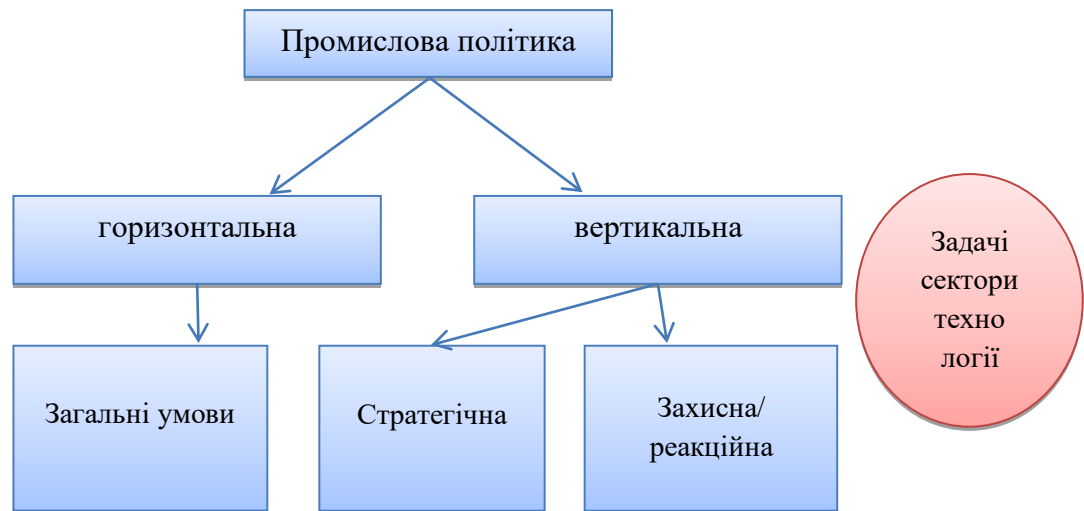

Рисунок 1 - Види промислової політики

Джерело: сгруповано на підставі [12]

Виділяють два підходи до промислової політики, кожен з яких має свої переваги та недоліки:

1. Горизонтальний підхід, коли уряд створює загальні умови для розвитку промисловості та відмовляється від державної підтримки окремих галузей та окремих підприємств. За такого підходу державне втручання виправдане лише з метою досягнення чітко визначених загальноекономічних та суспільних інтересів (наприклад, захист навколишнього середовища, стимулювання інновацій, енергоефективність, підтримка відсталих регіонів тощо). Державна політика не має впливу на структуру промисловості, натомість структура формується під дією ринку. В додатках 1 та 2 наведено приклади заходів горизонтальної промислової політики Польщі (доступ до фінансування для малого та середнього бізнесу та спеціальні економічні зони), а також Словацької Республіки та Росії (індустріальні парки).

Переваги такого підходу:

- запроваджуються рівні правила гри для суб'єктів господарювання, що покращує інвестиційний клімат;
- не обмежується конкуренція;
- структура промисловості визначається ринком, як результат, виживають конкурентоздатні компанії;
- споживачі мають доступ до продукції за ринковими цінами, тобто виключаються ситуації, коли політика захисту національного виробника призводить до завищення цін на ринку.

Недоліки:

- в деяких випадках ринок є неефективним та не в змозі подолати перешкоди до необхідного випуску товарів чи надання послуг (суспільні блага, зовнішні ефекти (екстерналії)), що вимагає державного втручання, в тому числі у формі коригуючих податків чи субсидій (наприклад, екологічний податок);

- існує ризик, що в умовах конкуренції певні галузі будуть істотно скорочені. Це матиме негативний вплив на зайнятість та може призвести до соціальної напруги;

- існує ризик, що за несприятливих зовнішніх умов галузі, котрі мають суттєві конкурентні переваги, не зможуть вистояти без додаткової підтримки, таким чином, потенційні вигоди від конкурентних переваг будуть втрачені.

2. Галузевий, або вертикальний підхід, коли держава бере активну участь у перерозподілі ресурсів на користь окремих секторів та підприємств, і таким чином впливає на структуру промисловості. Можливі два варіанти, коли підтримка надається перспективним галузям, галузям-чемпіонам, та коли ресурси спрямовуються на допомогу збитковим підприємствам.

Переваги:

- галузевий підхід може допомогти підприємствам реалізувати їх конкурентні переваги;

- галузевий підхід допомагає швидкому досягненню соціальних цілей – зайнятості, виплати заробітної плати, забезпечення суспільства певними видами товарами та послуг;

- галузевий підхід є простіший з точки зору визначення цілей і контролю за їх досягненням.

Недоліки:

- для вибору галузей необхідний скрупульозний аналіз, який може вимагати значних ресурсів;

- галузевий підхід не може забезпечити підтримку всіх перспективних галузей через обмеженість ресурсів;

- уряд може помилитися з вибором галузей для надання допомоги;

- існує великий ризик, що рішення уряду будуть політичними або пролобійованими зацікавленими групами, зокрема в корупційний спосіб;

- галузевий підхід запроваджує нерівні умови для учасників ринку, що негативно впливає на загальний інвестиційний клімат;

- спотворюється конкуренція.

Сьогодні не існує консенсусу щодо того, яка модель промислової політики є оптимальною. Наприклад, сучасна промислова політика ЄС базується, головним чином, на горизонтальному підході, але в ній є також заходи галузевої підтримки.

Дискусія в розвинутих країнах щодо оптимальних заходів промислової політики зосередилася в останні роки навколо «м'якої» промислової політики, яка дозволяє мінімізувати негативні наслідки політики селективного втручання в окремі галузі та окремі підприємства. Визначення

«м'якої» промислової політики наведено в *Beyond Industrial Policy: Emerging Issues and New Trends*:

«М'яка» промислова політика формується на співпраці уряду та представниками промисловості і на меті є збільшення продуктивності підприємств промисловості через усунення різних бар'єрів, а саме в інфраструктурі, фінансах, торгівлі, регуляторних, інформаційних, кадрових та технологічних, тощо. Роль політики уряду більш стимулююча і координуюча.

М'яка промислова політики включає заходи з полегшення доступу к фінансуванню, розвитку інфраструктури і інституцій, державну закупівлю, стимулювання експорту продукції, долучення ПП, формування промислових кластерів та інше.

Переваги:

- не вимагає значних фінансових ресурсів (порівняно з субсидіями);
- націлена на покращення загальних умов ведення бізнесу;
- меншою мірою обмежує конкуренцію;
- меншою мірою породжує стимули для корупції та пошуку ренти.

Недоліки:

- заходи м'якої промислової політики важче реалізувати у порівнянні з прямою субсидією;
- для того щоб отримати ефект від м'якої промислової політики потрібен час, але зацікавлені особ вимагають швидкого ефекту» [13].

Як правило, уряди України надавали пряму фінансову допомогу (субсидії та дотації) окремим галузям. Це т. зв. галузева допомога, або вертикальний підхід до державної промислової політики. Основними одержувачами такої допомоги традиційно були вугільна галузь та сільське господарство. У 2020 році прямі субсидії в економіку України склали 2,8% від ВВП, а у 2019 році – 3,3% ВВП (Міністерство фінансів України). Зазначимо, що така форма допомоги має найбільш негативний вплив на конкуренцію, оскільки вона прямо зменшує поточні витрати підприємств, тим самим створюючи нерівні умови для їх функціонування, та не стимулює підприємства до інвестицій у ефективність.

Для суднобудування, авіабудування, автобудування, легкої промисловості, хімії, енергетики та гірничо-металургійного комплексу діяли не тільки субсидії, а і податкові пільги. Вони стосувалися насамперед сплати податку на прибуток та ПДВ. Оцінки втрат державного бюджету в результаті дії податкових пільг коливаються від 2 до 3,5% ВВП для періоду 2016-2020 рр. Отже, загальний обсяг державної допомоги у формі субсидій, дотацій та податкових пільг в різні роки складав від 5 до 6% ВВП. Для порівняння, в країнах ЄС уся державна допомога, як правило, не перевищує 1% ВВП. Наприклад, у 2020 році обсяги державної допомоги в країнах ЄС склали 0,2-1,2% від ВВП (за даними Європейської комісії).

Україна взяла курс на європейський розвиток та підписала з ЄС Угоду про асоціацію. Виконання зобов'язань у рамках Угоди матиме вплив на

промисловість та промислову політику України через наслідки, пов'язані з утворенням зони вільної торгівлі, а також домовленості про співпрацю у сферах підприємницької діяльності та конкуренції. Так, Україна зобов'язалася імплементувати стратегію розвитку малих та середніх підприємств, що побудована на принципах Європейської хартії малих підприємств, а також здійснювати заходи з покращення бізнес-середовища шляхом спрощення регулювання. Крім того, Україна зобов'язалася прийняти законодавство про державну допомогу у відповідності до законодавства ЄС та створити відповідні інституції. В даному розділі ми аналізуємо підходи та принципи промислової політики, а також питання регулювання державної допомоги в ЄС.

В Європейському Союзі увага до промислової політики зростає. Це видно з останніх Комюніке Європейської Комісії до Європейського Парламенту та Ради ЄС щодо промислової політики (For a European Industrial Renaissance COM/2014/014, A Stronger European Industry for Growth and Economic Recovery Industrial Policy COM/2012/0582) та зі Стратегії ЄС 2020, де пріоритетним завданням промислової політики було нарощування частки доданої вартості промисловості ЄС у ВВП з 16% у 2011 р. до 20% у 2020 р.

Підвищення уваги до промислової політики продиктовано, головним чином, економічними тенденціями. Розвинуті індустріальні країни поступово втрачають свої конкурентні позиції перед країнами, що розвиваються, котрі за останні роки суттєво наростили промислові потужності, в тому числі завдяки активній промисловій політиці. Наприклад, Китай у 12-му 5-річному Плані розвитку стратегічних галузей (2015-2020) визначився з переліком галузей, які потребують розвитку в пріоритетному порядку, та встановив цілі щодо їх зростання стосовно ВВП (в тому числі за допомогою фіскальної політики та фінансової допомоги) [14] Крім того, країни, котрі напередодні фінансових криз мали значний дефіцит поточного рахунку платіжного балансу та слабку промислову базу, переживали кризи набагато важче, а їх відновлення відбувалося повільніше (наприклад, Греція та Португалія, а також різні країни під час кризи 2008 року).

Промислова політика ЄС сьогодні базується, головним чином, на горизонтальному підході, але галузева підтримка також присутня. Галузева допомога в ЄС жорстко регулюється як така, що шкодить конкуренції та має відповідати чітким умовам та обмеженням:

- вона надається для тих галузей, котрі перебувають у скрутному економічному становищі;
- вона націлена на фінансування конкретних заходів з реструктуризації, що повинні мати позитивний довготривалий ефект;
- галузева допомога є обмеженою в часі;
- вона не повинна перешкоджати конкуренції;
- вона має мати чіткі критерії оцінки результативності.

Основні принципи промислової політики ЄС були сформульовані, наприклад, в Плані дій щодо реформування державної допомоги в ЄС на 2015-2019 рр.:

- конкуренція та ринкова економіка є головними умовами підвищення стандартів життя країн- членів ЄС;
- запровадження сильного контролю за державною допомогою та прозорих процедур є необхідним для забезпечення рівних правил гри для суб'єктів господарювання спільного ринку та захисту конкуренції;
- необхідність визначення пріоритетних напрямків державної допомоги, оскільки державні ресурси є обмеженими, а втрачені вигоди від можливої реалізації альтернативних варіантів можуть бути значними;
- орієнтація на поступове зменшення обсягів державної допомоги;
- економічний підхід до прийняття рішень про державну допомогу, тобто такі рішення базуються на економічному аналізі та на співставленні позитивного ефекту допомоги з її негативними наслідками для конкуренції та торгівлі.

Будь-яка державна допомога підприємству в ЄС викривляє ринковий механізм і обмежує конкурентноспроможність. Допомога Держави, яка надає переваги окремим підприємствам чи товарам та погіршує торгівлю між країнами, є несумісною зі спільним ринком. В ЄС чітко визначені умови та види допомоги, які є допустимими, зокрема:

- допомога на розвиток регіонів, де рівень життя є особливо низьким або де є значне безробіття;
- допомога на втілення важливих проектів спільного європейського значення;
- допомога на відновлення країн-членів у період значних економічних спадів;
- допомога на розвиток регіонів та господарської діяльності, яка не матиме негативного впливу на торгівлю [15].

Крім того, Європейська Комісія визначає пріоритетні напрями промислової політики. У 2014 році були визначені наступні пріоритети:

- покращення конкурентоздатності промисловості;
- розвиток сильного єдиного ринку;
- регіональний розвиток;
- підвищення ресурсоефективності, зокрема енергоефективності;
- кращий доступ до фінансування, особливо для МСП;
- інтернаціоналізація (підтримка європейських виробників на зовнішніх ринках);
- розвиток кадрових ресурсів.

В Європейському Союзі діє жорстка система моніторингу та контролю за реалізацією програм державної допомоги. Що важливо, моніторинг та контроль відбуваються на трьох етапах:

- попередній контроль, коли аналізується проект державної допомоги та його потенційний вплив на торгівлю і конкуренцію; в результаті Комісія

приймає рішення про адекватність державної допомоги визначеним принципам;

- контроль за реалізацією існуючих програм допомоги;
- аналіз та контроль результатів програм допомоги.

Попередній контроль (ex-ante контроль) забезпечується через процедуру обов'язкової попередньої нотифікації, коли країни-члени ЄС інформують Європейську Комісію про наміри запровадити нові або змінити існуючі програми державної допомоги. Після аналізу програм на відповідність визначеним принципам та законодавству ЄС, Європейська Комісія затверджує або відхиляє (чи рекомендує змінити чи доопрацювати) національні та регіональні програми державної допомоги.

Окрім аналізу впливу програм допомоги на торгівлю та конкуренцію, Європейська Комісія перевіряє їх на відповідність принципу «...менше допомоги, та більше ефективної допомоги». Тобто, обсяг державної допомоги має бути обмежений тим необхідним мінімальним рівнем, який допоможе досягнути поставлених цілей, що є сумісними зі спільним ринком. Допомога має мати стимулюючий ефект, тобто сприяти позитивним змінам у діяльності підприємств-бенефіціарів, які не відбулися б або відбулися б у обмежений спосіб без отримання допомоги» [16].

Ex-post контроль відбувається на національному та наднаціональному рівнях та передбачає оцінку ефективності та результативності програм допомоги незалежними (від органу, що надає допомогу) експертами. Наднаціональний контроль полягає у обов'язковому регулярному звітуванні національних контролюючих органів у сфері державної допомоги Європейській Комісії про існуючі програми підтримки. Якщо Комісія визнає програму допомоги незаконною чи якщо має місце нецільове використання ресурсів, тоді національний контролюючий орган чи Комісія ініціюють повернення наданої допомоги. Право на таке повернення зберігається протягом 10 років від дня отримання допомоги.

Моніторинг та контроль за державною допомогою в ЄС базується на принципі прозорості. Обов'язкове оприлюднення інформації про програми державної підтримки на національному та наднаціональному рівнях допомагає громадськості контролювати надання та використання державної допомоги.

Одним з важливих напрямків промислової політики Польщі є полегшення доступу до фінансування для малих та середніх підприємств (МСП). МСП відіграють важливу роль в економіці Польщі. У 2018 році їх внесок до валової доданої вартості складав 51%, а частка у загальній зайнятості становила 68% (за даними Європейської комісії). Уряд стимулює створення та розвиток малих та середніх підприємств, особливо в інноваційних галузях та галузях, що виготовляють продукцію з вищою доданою вартістю.

У Польщі діє багато державних програм фінансування МСП. Більшість з цих програм на національному рівні координує Польське агентство з

розвитку підприємництва ПАРП (Polish Agency for Enterprise Development), підзвітне міністерству економіки, яке було створене в 2010 році. Протягом 20013-2018 рр. ПАРП реалізувало програми державної підтримки підприємництва загальною вартістю 7,2 млрд євро; фінансування відбувалося за рахунок коштів державного бюджету та європейських фондів. Державна підтримка надавалася переважно у формі грантів та пільгових кредитів та стосувалася трьох напрямків розвитку: інноваційна економіка (3,9 млрд євро), людський капітал (672 млн євро) та регіональний розвиток (2,6 млрд євро). Наприклад, програма ПАРП «Інноваційні кредити» має на меті надання кредитів для МСП на наступні інноваційні цілі: фінансування наукових робіт та досліджень, купівля національних та міжнародних ліцензій, купівля обладнання, будівництво, купівля консультаційних послуг. Максимальний термін кредитування за програмою – 10 років, а також передбачено пільговий період на 2 роки, протягом якого позичальник не сплачує відсотки та тіло кредиту.

Крім фінансової підтримки МСП у формі грантів та кредитів, у Польщі діють державні програми гарантування кредитів для стартапів та підприємств, котрі не мають змоги надати банку заставу. Наприклад, у рамках державної програми «Підтримка підприємництва через гарантії BGK» (Bank Gospodarstwa Krajowego – єдиний у Польщі державний банк), з 2015 по 2018 рр. BGK надав 40 853 гарантій за кредитами на загальну суму 1,8 млрд євро. Гарантії за кредитами надає також Національний кредитний гарантійний фонд.

Міністерство економіки Польщі, котре надає гранти на розвиток підприємництва, також виконує і контрольну функцію за реалізацією програм підтримки. Експерти міністерства та урядових організацій (ПАРП) відвідують компанії-бенефіціари та слідкують за належним витрачанням отриманих коштів. Якщо мають місце нецільове використання коштів або інші зловживання, законодавство Польщі передбачає зобов'язання отримувача державної допомоги повернути допомогу в повному обсязі, включаючи відсотки за користування коштами.

Іншим успішним прикладом ефективної горизонтальної допомоги в Польщі є спеціальні економічні зони (СЕЗ). СЕЗ у Польщі – важливий інструмент залучення інвестицій та створення робочих місць. Як відзначається у дослідженнях Ernst&Young¹, за 18 років існування СЕЗ в Польщі було залучено інвестицій на суму понад 20 млрд. євро та створено понад 186 тис. робочих місць. Крім того, в повітах, де діють СЕЗ, рівень безробіття в середньому на 2,3-2,9 п.п. нижчий, ніж у інших повітах. Регіони, де діють СЕЗ, характеризуються вищим ВВП на душу населення – на 3,9-7,5%, порівняно із середнім рівнем у інших регіонах.

Площа усіх 14-ти СЕЗ на кінець 2019 року перевищувала 15 800 гектарів, з яких 40% є вільними для інвестування. Сьогодні обговорюється можливість збільшення територій СЕЗ ще на 4000 гектарів. Нещодавно уряд Польщі продовжив термін існування СЕЗ на 6 років – до 2026 р. Головним

стимулом для інвесторів інвестувати в СЕЗ є податкові пільги, зокрема звільнення від оподаткування податком на прибуток. Розмір податкової пільги зазвичай складає 30-70% від обсягу капітальних інвестицій (в залежності від СЕЗ) або обсягу дворічних витрат на оплату праці робітникам. Дозвіл на отримання пільг від інвестицій у СЕЗ надається за умови, що обсяг інвестиції є не меншим за 100 тис. євро та виконуються умови щодо створення нових робочих місць. Визначення чітких інвестиційних вимог, виконання яких дає право на пільгу, є важливою умовою для отримання конкретних результатів від запровадження СЕЗ. Зазначимо, що території СЕЗ в Польщі не обмежуються існуючими кордонами, а можуть бути розширені на приватні землі, якщо інвестиція відповідає визначеним критеріям.

Контроль за виконанням інвестиційних вимог резидентами СЕЗ покладений на компанії, що управляють СЕЗ. Мажоритарними акціонерами таких компаній є державне казначейство або муніципалітети. Компанії, що управляють СЕЗ, регулярно перевіряють діяльність резидентів СЕЗ на їх відповідність інвестиційним зобов'язанням. У разі виявлення порушень, резиденти СЕЗ втрачають дозвіл на діяльність в рамках СЕЗ та зобов'язані сплатити весь обсяг податків (та відсотки), який вони не сплатили в результаті дії податкових пільг.

Зазначимо, що привабливість СЕЗ для інвесторів суттєво зменшилася після липня 2020 року. Це пов'язано зі змінами в політиці Європейського Союзу в сфері регіональної державної допомоги країн-членів, а саме зменшенням максимального рівня (інтенсивності) допомоги у більшості воєводств Польщі та запровадженням більш жорстких вимог до інвестиційних проектів для отримання права на податкову пільгу.

Західна Європа об'єктивно є основою й історичним центром промислової революції, а отже, ініціатором початку індустріалізації. Протягом тривалого періоду європейські колоніальні держави зосереджували основну частину світового економічного потенціалу, упроваджували нові технології і форми організації праці. Розвиток промисловості відбувався за рахунок виникнення нових центрів в аграрних районах та за рахунок зміни набору провідних галузей і їхньої реорганізації у старопромислових районах. З метрополій координувався процес освоєння світового простору, контролювалися основні транспортні шляхи. Європа започаткувала сучасну індустріалізацію і стала

«Батьківщиною» промислової політики та досліджень економічного зростання. Зведена таблицю основних інститутів та інструментів реалізації промислової політики в окремих країнах світу представлено у табл. 1:

Основний принцип сучасної промислової політики як на державному, так й на регіональному рівнях – забезпечити існування глобально конкурентоздатної, інноваційної й ефективної промисловості. З цього приводу заслуговує уваги досвід Франції, у справі підвищення конкурентоспроможності її промисловості.

Таблиця 1 - Інститути та інструменти реалізації промислової політики

Країна	Мета	Інститути	Інструменти
Франція	Перехід від політики регулювання промислової структури до інтеграції національної промисловості в ринкове середовище ЄС.	Міністерство промисловості, пошти і зв'язку, міністерство економіки, фінансів і бюджету. Генеральний комісаріат планування (раніше займався п'ятирічними планами, тепер перекваліфікувався в орган по розробці рішень стратегічних проблем, в тому числі промислових). Генеральне управління у науково-технічних досліджень (інноваційна політика).	Зниження значення прямих інструментів промислової політики. Розширення непрямих інструментів - податкової, грошово-кредитної, бюджетної політики для вдосконалення інфраструктури промисловості. Інструменти сприяння експорту - торговельні місії, державне страхування зовнішньоторговельних операцій, пільгове кредитування експортерів.
Німеччина	Підвищення конкурентоспроможності промисловості у цілому, особливо наукомісткого сектору. Денаціоналізація інфраструктурних галузей економіки.	Промислова політика країни - колективна функція міністерства економіки і міністерства фінансів.	Податкова і бюджетна політика для впливу на регіональну інвестиційну політику (земельні податкові надходження, відрахування з федерального бюджету). Інвестиції в наукомісткий сектор. Субсидування стратегічно важливих галузей.
Великобританія	Подальша перебудова структури промисловості, модернізація, лібералізація і зростання конкурентоспроможності. Стимування доступу конкурентів на внутрішні ринки.	Специфіка країни - відсутність загальнонаціонального міністерства промисловості. У Великобританії, Шотландії, Уельсі, Північній Ірландії є свої департаменти у справах промисловості, що зайняті розробкою промислової політики для відповідних територій.	Макроекономічне регулювання зростання промисловості (грошово-кредитна, податкова політика). Заохочення наукомісткого сектору через інноваційну та інвестиційну політику. Митна політика як інструмент захисту вразливих національних виробництв.
США	Офіційно не формулюються. Неофіційно - зростання конкурентоспроможності промисловості, захист внутрішнього ринку і експансія на зовнішні ринки промислових товарів.	Єдиний координуючий промислової політики орган формально відсутній. Децентралізація функцій держрегулювання, розширення повноважень місцевих органів управління.	Непрямі методи: податкова, грошово-кредитна, експортна політика. З власне промислово-політичних інструментів головним чином інноваційна, інвестиційна і структурна (антитрестівська) політика.

Джерело: складено автором

Державна підтримка виробництва в Німеччині носить комплексний характер. Промислова політика у ФРН спрямована на створення умов для сталого розвитку найперспективніших галузей промисловості. Уряд Німеччини послідовно відмовляється від протекціоністських заходів підтримки промисловості, керуючись принципами соціальної ринкової економіки, відповідно до яких держава обмежується створенням рамкових умов для успішного розвитку промисловості. Також йдеться про створення для підприємств та їхніх працівників умов для чесного та прозорого ведення

конкуренції на міжнародних ринках.

Пряме державне втручання є винятком і застосовується вкрай рідко. Відповідальність за конкурентоспроможність продукції, що випускається, покладено на самих виробників. Розвиток конкуренції є одним із пріоритетів німецької політики у сфері підтримки промисловості. Сучасна ефективна промислова політика ФРН полягає у створенні передумов для розвитку інновацій та конкурентоспроможного виробництва [18].

Мету сучасної промислової політики Великобританії спрямовано на підвищення конкурентоспроможності і розвиток науково-технічного потенціалу заради досягнення стійких темпів зростання економіки і продуктивності праці. Реалізацією цієї політики займається Міністерство торгівлі і промисловості. Основними задачами цього міністерства є: забезпечення максимального використання можливостей у науково-технічних і технологічних областях, допомога у розвитку підприємництва та інновацій, формування прозорої і ефективної правової бази для регулювання економіки, створення сприятливих ринкових умов для справедливої конкуренції. На державу покладено функцію відстежувати успіхи національної промисловості на світових ринках і визначати сильних перспективних вітчизняних продуцентів, які забезпечуються державною підтримкою. Допомога з боку держави надається на конкурсній основі для реалізації проектів, що відповідають обумовленим критеріям. Використання і ефективність держава контролює з допомогою вибіркового обстеження у ході виконання проектів. Економічні результати оцінюються із залученням консультаційних фірм [17].

Державна промислова політика США виступає головним чинником підтримки технологічного лідерства американської промисловості. держава надає змогу галузям і підприємствам американської промисловості проводити модернізацію у формі виведення значної частини активів у країни з дешевими трудовими ресурсами. При цьому на території США залишаються ланки відтворювального ланцюга, які пов'язані з виробництвом високотехнологічних компонентів і забезпечують залежність партнерів від промисловості США. У той же час розвиток промисловості неможливий без створення нових знань.

Останніми днями Китай встановив рекорд найшвидшого у світі швидкого поїзда далекого прямування, який мчав між Пекіном і Шанхаєм зі швидкістю 350 км/год (217 миль/год). Це був триумф як промислової політики, так і машинобудування. Перші високошвидкісні поїзди в Китаї почали курсувати лише десять років тому; сьогодні країна має 20 000 км високошвидкісних колій, що більше, ніж у решті світу разом узятих. Китай не міг би побудувати це без сильного уряду. Держава виділяла кошти на дослідження, землю для колій, допомогу збитковим залізницям, субсидії для виробників обладнання та, що найбільш суперечливо, стимули для іноземних компаній до поширення комерційної таємниці.

Високошвидкісна залізниця є яскравим прикладом майстерності китайського уряду у визначенні пріоритетних галузей промисловості та застосуванні грошей і політичних інструментів для їх підтримки. Це вселяє

благоговіння перед тим, чого він може досягти, і побоювання, що інші країни мають мало шансів проти такого грізного конкурента. Проте були також великі прорахунки промислової політики, зокрема нездатність розвивати потужних виробників автомобілів і напівпровідників. Китай розгортає промислову політику нового покоління, спрямовану на ряд передових секторів, викликаючи занепокоєння, що вона домінуватиме у всьому, від робототехніки до штучного інтелекту. Цей результат далеко не наперед визначений.

У континентальній Європі та, особливо, в Азії, багато хто вірить у здатність уряду спрямовувати компанії в галузі, яких вони могли б уникати. В Америці та Британії віра, як правило, витісняється глибокими сумнівами. Зрештою, уряди мають жахливий досвід у виборі переможців на ринках, що швидко розвиваються. Проте більшість країн намагаються підтримати деякі галузі, як правило, шляхом поєднання інфраструктури, податкових пільг і фінансування досліджень. Що відрізняється, так це наголос, який вони приділяють таким заходам.

Китай є унікальним за широтою та потужністю своєї промислової політики. Протягом багатьох років уряд зосереджувався на модернізації того, що він класифікував як дев'ять традиційних галузей, таких як суднобудування, виробництво сталі та нафтохімічне виробництво. У 2010 році цілями також стали сім нових стратегічних галузей, від альтернативної енергетики до біотехнологій. А два роки тому компанія оголосила про свою схему «Зроблено в Китаї 2025», вказавши десять секторів, включаючи аерокосмічну промисловість, нові матеріали та сільськогосподарське обладнання, які зараз є центром її планування. Різні плани збігаються; автомобілі, наприклад, з'являлися в кожній ітерації. Результатом є широкомасштабний підхід, у якому уряд намагається сформувати результати у важливих частинах економіки, нових і старих.

План «Зроблено в Китаї», останнє захоплення промисловою політикою, частково походить від німецької моделі «Індустрія 4.0», яка зосереджена на створенні сприятливого середовища через навчання та політичну підтримку, але залишає бізнес-рішення компаніям. Китайська версія набагато практичніша. До початку цього року офіційні особи створили 1013 «державних фондів», наділених 5,3 трильйонами юанів (807 мільярдів доларів), більшість з яких призначені для галузей «Зроблено в Китаї». У серпні Міністерство промисловості та інформаційних технологій оприлюднило програму субсидування виробництва, яка поширюється на 62 окремі ініціативи. Найсуперечливішим є те, що уряд визначив цілі щодо місцевого вмісту для різних секторів «Зроблено в Китаї». Один план містить сотні цільових показників частки ринку як удома, так і за кордоном. «Очевидно, що це не просто домашні справи,

Цілі також ілюструють один із аспектів промислової політики Китаю, який так обурило іноземні компанії та уряди: приховування державної підтримки. Світова організація торгівлі (СОТ) суворо обмежує правила щодо

місцевого вмісту. Але цілі Китаю щодо частки ринку в основному містяться в напівофіційних документах, таких як проект, опублікований Китайською інженерною академією. Тож уряд може стверджувати, що це просто галузеві звіти, а не офіційні цілі. Але в китайській системі межа між оцінками промисловості, підтримуваними урядом, і офіційними рекомендаціями легко розмивається.

Подібним чином іноземці вже давно скаржаться, що Китай приховує велику частину своєї незаконної державної допомоги. З 2016 року Америка офіційно запитала інформацію про понад 400 незареєстрованих китайських субсидій. «Китай навчився грати з системою», — каже Тім Стратфорд, колишній американський торговий чиновник, відповідальний за відносини з Китаєм. «СОТ не створена для того, щоб ефективно боротися з величезною економікою, яка має в основі своєї стратегії розвитку промислову політику в широкому діапазоні секторів». Розчарування неадекватністю СОТ у стримуванні Китаю спонукало американський уряд шукати інші механізми.

Іноземні конкуренти сприймають Китай як добре відлагоджену машину та хвилюються, що втратять бізнес не лише в Китаї, а й у всьому світі. Експортні центри, такі як Південна Корея та Німеччина, почуваються найбільш вразливими. Але насправді результати китайського уряду у просуванні певних галузей є неоднозначними. З 1970-х років вона намагалася розробити напівпровідники. Але з мікročіпів на 145 мільярдів доларів, спожитих Китаєм у 2018 році, лише десята частина була справді внутрішньою; іноземні технології залишаються кращими. Автомобільна промисловість теж розчарувала. Щоб виробляти в Китаї, іноземні фірми повинні брати місцевих партнерів. Уряд сподівався, що це призведе до передачі знань. Натомість місцеві фірми, ізольовані від прямої іноземної конкуренції, доїли спільні підприємства заради прибутку та мало інновацій.

Крім того, у своєму запалі органи місцевого самоврядування можуть перестаратися. Дехто хвилюється, що сектори «Зроблено в Китаї» в кінцевому підсумку зіткнуться з надлишком, як-от «старі» галузі, де Китай зараз скорочує надлишкові потужності, такі як сталь і вугілля. Берлінська дослідницька група Mercator Institute of China Studies підрахувала, що до кінця 2016 року майже 40 місцевих органів влади відкрили або запланували створення робототехнічних парків. За оцінками центрального уряду, протягом наступних кількох років Китаю знадобляться роботи на суму майже 150 мільярдів юанів. Згідно з даними Mercator, місцеві цілі становлять приблизно в п'ять разів більше.

Але коли чотири чинники — іноземні технології, внутрішні можливості, ринковий попит і державні гроші - об'єднуються разом, промислова політика Китаю може бути безжально ефективною. Бум високошвидкісної залізниці почався в 2004 році, коли уряд запропонував вигідні контракти іноземним інженерним компаніям, таким як німецька Siemens і японська Kawasaki, за умови, що вони поділяться своїм ноу-хау. Дехто спочатку чинив опір, але згодом величезний ринок Китаю переміг їх,

особливо коли вони побачили, що конкуренти отримують його частину. Завдяки своїм дивовижним інженерним навичкам, які виникли в результаті багаторічної спроби власноруч розробити високошвидкісну залізницю, китайські компанії незабаром засвоїли цю технологію. Після десятиліття прокладання доріжок у безпрецедентних масштабах вони покращили це.

Цей успіх не можна відтворити в усіх десяти секторах «Зроблено в Китаї», не в останню чергу тому, що іноземні компанії більш обережно діляться своїми секретами. Але було б поспішно робити ставку на те, що Китай досягне успіху принаймні в кількох із них.

Стан і динаміка промисловості грають вирішальну роль у визначенні місця країни в міжнародній економічній системі. До теперішнього часу в країні ще не втрачені базові передумови, що дозволяють переламати ситуацію в економіці, перейти до активної політики підтримки промислового росту. Зберігаються природні ресурси, передусім мінерально-сировинні, і виробнича інфраструктура, не втрачені можливості відновлення кадрового потенціалу промисловості. При усіх витратах в основному невдалих ринкових реформ головні економічні суб'єкти - підприємства і активна частина населення - до певної міри пройшли школу адаптації до ринкових умов, змінилася їх мотивація до праці.

З'явилося досить велике число сучасних менеджерів і ефективно діючих власників, сформувалися, хоча і зі значними витратами ресурсів, системи трансакційного обслуговування економіки. Завдання сучасного періоду полягає в тому, щоб ефективно з'єднати ці компоненти промислового прориву шляхом цілеспрямованої дії на них з боку державних і ділових структур, створення необхідних умов для підприємницької активності усіх суб'єктів економіки, без того, що покладає надії знову на автоматизм дії «невидимої руки» ринку. Дуже важливо без зволікання розробити програму переходу до активної промислової політики і приступити до її здійснення.

Мета промислової політики - створення технологічно-сучасної, конкурентоздатної промисловості на основі широкої модернізації виробничих фондів в основних галузях. При цьому в якості початкової умови слід прийняти орієнтацію на створення кінцем сприятливих умов для розвитку промисловості в цілому, активізацію діяльності більшості галузей, і передусім великих підприємств.

Подібна широкомасштабна модернізація дозволить вирішити ті завдання оздоровлення економічної і соціальної обстановки в країні, про яких говорилося вище (по суті йдеться про створення сприятливого економічного фону за рахунок агресивної політики промислового росту). Це не суперечить умові концентрованого використання неминуче обмежених ресурсів на окремих напрямках - важливо, щоб ці напрями робили мультиплікативний ефект на зв'язані галузі і промисловість в цілому. Природно, не може йтися про відмову від переваг міжнародного розподілу праці, інтеграції і кооперації у рамках різного роду економічних союзів і

співтовариств. Проте важливо враховувати історичні характеристики існуючої промисловості як багатогалузевого, самодостатнього, єдиного народного господарства, про цілісневідтворення якого і повинно йтися. При розробці програм слід також приділити первинну увагу багатогранним регіональним аспектам функціонування промислових структур в умовах країни як особливо важливим для успіху усієї програми реконструкції промисловості і на цій основі рішення економічних і соціальних проблем держави.

В умовах відсутності стійкості вітчизняного промислового комплексу, негативним чином що позначається на параметрах розвитку усього національного господарства, високу актуальність набуває завдання формування ринково-орієнтованих механізмів, спрямованих на виправлення ситуації, що склалася. Стратегічним пріоритетом в рішенні цієї задачі є розробка і реалізація ефективної державної промислової політики [23].

Особливо гостро виглядає ця вимога з позицій ряду останніх тенденцій економічного розвитку. Так, індекс підприємницької упевненості у сфері промисловості демонстрував негативні значення в останні декілька років. Головною причиною спаду індексів підприємницької упевненості в сферах добувної і оброблювальної промисловості в 2019-2020 роках являється спад тих компонентів, що характеризують різке уповільнення попиту на продукцію.

Крім того, знос основних фондів по сфері добувної промисловості в 2019 році перевищував середній знос по усій економіці в цілому і складав 52,3 %. Це один з найвищих рівнів зносу основних фондів в промисловості [24].

В цілому ж виявлені процеси є наслідком зниження ділової активності. Аналіз даних, що дозволяють визначити вплив основних чинників, що обмежують ділову активність промислових організацій в 2019-2020 роках, дозволив виділити два ключові чинники: високий рівень оподаткування і недолік фінансових коштів.

У більшості випадків саме названі чинники є причиною прояву і інших чинників, таких як: недостатній попит на внутрішньому ринку і зношеність і відсутність устаткування. Багато в чому саме ці чинники є істотним фізичним обмежувачем інвестиційної і інноваційної активності. В сукупності це негативним чином позначається на стійкості розвитку промислового сектора в економіці України.

Таким чином, стає очевидно, що промислова політика повинна забезпечувати рішення комплексу завдань в умовах тісної інтеграції з іншими напрямами державної економічної політики. При цьому стратегічним завданням є забезпечення загальної стійкості економічного розвитку країни на основі створення сучасних високотехнологічних і конкурентоздатних виробництв.

Проте окрім цього способу пропонується задіяти і новий спосіб, що забезпечує залучення інвестиційних засобів з державних джерел,

призначених для розвитку промислового сектора економіки.

У рамках пропонованого механізму підтримки інвестиційних проектів в промисловості, за допомогою залучення засобів з державних фондів розвитку промисловості, держава зможе безпосередньо здійснювати кредитування і інвестиції в проекти, що мають стратегічну важливість для формування стійкості національного промислового комплексу. При цьому, якщо застосовується механізм проектного фінансування, держава може виступати соінвестором, нарівні з приватними кредиторами і інвесторами, в стратегічних проектах, що реалізуються. Таким чином, держава також може мати долю в спеціально створюваної для реалізації конкретного проекту проектної компанії, і, тим самим, робити безпосередній вплив на ухвалення управлінських рішень по реалізації інвестиційного проекту.

Крім того, пряме державне кредитування і інвестування з фондів підтримки промисловості дозволить забезпечити реінвестування прибутків, отриманих від реалізації проектів, що запобігатиме осіданню на балансах комерційних банків прибутків у вигляді маржі від пільгового державного кредитування. Крім того, може бути збільшено і кількість потенційних інвестиційних проектів, які зможуть розраховувати на державне співфінансування, оскільки, в даному випадку діяльність державних фондів підтримки розвитку промисловості може здійснюватися у відриві від

Програми державних гарантій реалізації пріоритетних проектів на основі проектного фінансування. Тобто з фондів можуть інвестуватися кошти в окремі проекти, що не потребують надання кредиторам державних гарантій виконання зобов'язань позичальника [25].

При цьому слід зазначити, що засоби, з яких формується капітал фондів розвитку промисловості, згідно із Законом про промислову політику, а також засоби, що виділяються Національним банком України у формі пільгових кредитів комерційним банкам, що беруть участь в Програмі підтримки проектного фінансування і засоби, на основі яких формуються державні гарантії кредиторам по кредитах на проектне фінансування, як правило, мають природу різних податкових надходжень до державного бюджету.

В той же час після завершення інвестиційних проектів і початку їх господарської діяльності, ці проекти також почнуть генерувати податкові платежі, які у результаті надходять до бюджетів різних адміністративних рівнів, а згодом, зможуть опинитися в числі засобів, на основі яких здійснюється державна підтримка аналогічних проектів. Спираючись на специфіку цього процесу, слід запропонувати внести доповнення в механізм інвестиційного податкового кредиту, згідно з якими частина певних податкових платежів, здійснених проектом по початку ведення господарської діяльності, в порядку регресу може бути зарахована на користь погашення кредитів або позик, наданих на реалізацію цього проекту з державних фондів розвитку промисловості.

Використання механізму інвестиційного податкового кредиту з

пропонованими доповненнями дозволить підвищити ефективність реалізації запропонованого механізму підтримки інвестиційних проектів в промисловості, заснованого на проектному фінансуванні і залученні засобів з державних фондів розвитку промисловості. В сукупності це сприятиме розвитку ринково-орієнтованих принципів формування стійкості української промисловості.

Згідно постанови Комісії ЄС від 16.04.2019 р за №374/2014 до 1 січня 2016 року було надано Європейським Союзом автономні торгові преференції. Вони діяли з 23 квітня 2014 року і по 31 грудня 2015 року. Мета заходів які проводились було зменшення або зовсім скасування ЄС митного збору на товари українського походження. Отже, з 23 квітня 2014 року товари експортовані в ЄС з України на умовах преференцій, наближені до умови, яка передбачена ЗВТ.

Але ні функціонування ЗВТ, а ні автономні преференції, не сприяли зростанню української промисловості. В 2014-2015 роках стався обвал індексу промислової продукції, на 10,1% і 12,3%. Мінімальне зростання було у 2016–2018 роках 1,1-4%. Цей факт, в умовах обвалу минулих років вважається стагнацією (табл.2)

Стрімке падіння промисловості України сталося коли Росією був анексований Крим, був втрачений контроль над частиною територій Донецької та Луганської областями, припинені кооперації з російськими підприємствами, а з Європейським Союзом дуже низький рівень кооперації, технічний бар'єр тому що кон'юнктура цін на основні товари українського експорту була несприятлива.

У другій половині 2019 року прискорилося падіння індексів промислової продукції. Одною з основних причин були несприятливі кон'юнктури світових ринків металів. Поновлення падіння на ринку було спровоковано недолугістю дій Національного банку і Уряду. Національний банк був зосереджений на інфляційних аспектах таргетування, а економічному зростанню на зайнятості ні як не сприяв та залишив поза увагою. Це, було впроваджено в облікової, не обґрунтованої ставки НБУ, непередбачена валютно-курсова політики і стримування банківського кредитування промислового сектору економіки. Банківський ресурс спрямовувався або на фінансування дефіциту бюджету через купівлю державних цінних паперів, або ж навіть на купівлю депозитних сертифікатів НБУ – і цінні папери Уряду, і депозитні сертифікати НБУ і мали високу доходність. Ці умови на ринку державних цінних паперів сприяли завезенню близько 4 мільярдів доларів - це спекулятивний капітал в Україні. Курс гривні укріпився на 13% в порівнянні з початком року тому знизилась конкурентоспроможність українського товару, особливо переробної промисловості на зовнішньому ринку та підвищило конкурентоспроможність імпортованих товарів на українському ринку.

Таблиця 2 - Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності промисловості у 2015-2021 рр.

	2015		2016		2017		2018		2019		2020		2021	
	млн.грн	у % до підсумку	млн.грн	у % до підсумку	млн.грн	у % до підсумку	млн.грн	у % до підсумку	млн.грн	у % до підсумку	млн.грн	у % до підсумку	млн.грн	у % до підсумку
Промисловість	1776603,7	100,0	2158030,0	100,0	2625862,7	100,0	3045201,9	100,0	3019383,1	100,0	3236369,1	100,0	4678908,6	100,0
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	191599,3	10,8	240150,3	11,1	323530,4	12,3	391471,1	12,8	402232,7	13,3	361685,4	11,2	597088,9	12,8
Переробна промисловість	1139213,2	64,1	1312729,0	60,8	1627504,3	62,0	1885406,2	61,9	1828327,3	60,6	1879375,3	58,0	2618398,1	55,9
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	398023,2	22,4	462418,9	21,4	548377,9	20,9	589854,5	19,4	616166,7	20,4	678844,4	21,0	842596,4	18,0
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	17384,4	1,0	20344,4	0,9	25653,3	1,0	31129,7	1,0	31251,6	1,0	33043,1	1,0	42456,7	0,9
виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	60146,2	3,4	72700,7	3,4	84153,4	3,2	104062,0	3,4	99497,5	3,3	101782,9	3,1	141718,4	3,0
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	59971,7	3,4	69855,6	3,2	103191,8	3,9	117269,5	3,8	85381,2	2,8	70856,4	2,2	121251,5	2,6
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	68010,1	3,8	60534,8	2,8	65767,6	2,5	78254,9	2,6	79769,4	2,7	81139,9	2,5	122722,7	2,6
виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	20295,8	1,1	26060,9	1,2	30175,3	1,1	34633,2	1,1	37425,4	1,2	42408,0	1,3	50633,8	1,1
виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	85969,9	4,8	107615,7	5,0	134146,9	5,1	161113,1	5,3	163897,9	5,4	198261,3	6,1	270329,8	5,8
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин та устаткування	278502,8	15,7	318195,9	14,8	411372,3	15,7	492706,7	16,2	423533,6	14,0	397501,7	12,3	679491,0	14,5
машинобудування	115261,7	6,5	131351,8	6,1	168281,9	6,4	208676,4	6,9	212027,3	7,2	197343,6	6,1	243473,3	5,2
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	8772,9	0,5	12366,1	0,6	13783,3	0,5	16975,2	0,6	16839,9	0,6	15741,0	0,5	19149,6	0,4
виробництво електричного устаткування	24038,5	1,3	26594,6	1,2	32986,9	1,2	43098,9	1,4	40850,8	1,4	35850,0	1,1	47930,4	1,0
виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	41998,0	2,4	50105,3	2,3	59767,7	2,3	70237,3	2,3	71083,1	2,4	72490,3	2,2	91252,7	2,0
виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів, транспортних засобів	40452,3	2,3	42285,8	2,0	61744,0	2,4	78365,0	2,6	83253,5	2,8	73262,3	2,3	85140,6	1,8
виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	35647,4	2,0	43650,3	2,0	56383,9	2,2	67706,2	2,2	79376,7	2,6	78194,0	2,4	103724,5	2,2
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	424705,2	23,9	580354,1	26,9	646568,0	24,6	736102,5	24,2	749798,5	24,8	953589,4	29,5	1412574,8	30,2
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	21086,0	1,2	24796,6	1,2	28260,0	1,1	32222,1	1,1	39024,6	1,3	41719,0	1,3	50846,8	1,1

Джерело: складено на підставі [39]

Підсумки 2019 року показали, що в Україні індекс промислової продукції зменшився та впав на 0,5% і склав 85% від показника 2013 року і 80,7% від рівня 2011 року. У 2020 році промисловість України увійшла до кризового стану – у січні місяці падіння індексу промислової продукції було 5,1%, а у лютому склало 1,5%.

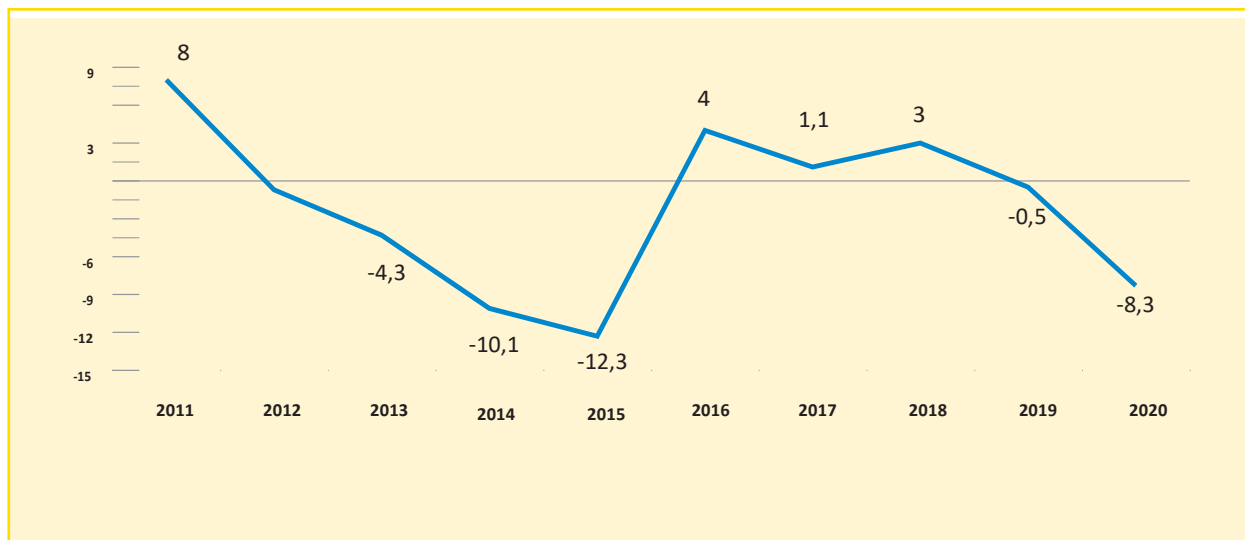

Рисунок 2 - Зміна індексу промислової продукції, %

Джерело: складено на підставі [39]

А вже в березні промисловість отримала потужний удар у зв'язку з пандемією COVID-19 та всесвітньої економічної кризи і наслідком став той факт, що на 8,3 % скоротився індекс промислової продукції у першому півріччі 2020 року. Так у першому півріччі 2020 року, індекс промислової продукції був лише 80,6% у порівнянні з першим півріччя 2018 року та 77,7% від рівня другого півріччя 2018 року.

У першому півріччі 2020 року, як що брати у доларовому еквіваленті, номінальна реалізація промислової продукції вища, ніж у першому півріччі 2019 року у зв'язку з ревальвації гривні.

Номінальний обсяг реалізованої продукції в найбільш технологічних секторах української промисловості (зокрема, у машинобудуванні та хімічній промисловості) з 2015 року по 2019 рік продемонстрував більш ніж двократне падіння. Зростання за той же проміжок часу відбулося лише у виробництві фармацевтичної продукції, приблизно на 25%

За підсумками першого півріччя 2020 року спостерігається тенденція до подальшого занепаду в секторах машинобудування та хімічної промисловості, яка спровокована пандемією COVID-19 та світовою економічною кризою.

Частка реалізованої продукції найбільш технологічних секторів промисловості у загальному обсязі реалізованої промислової продукції за підсумками першого півріччя 2020 року знов зменшилась до мінімального рівня в 10%, який вже спостерігався у 2017-2018 роках. Це в півтори рази менше, ніж вона складала у 2015-2016 роках.

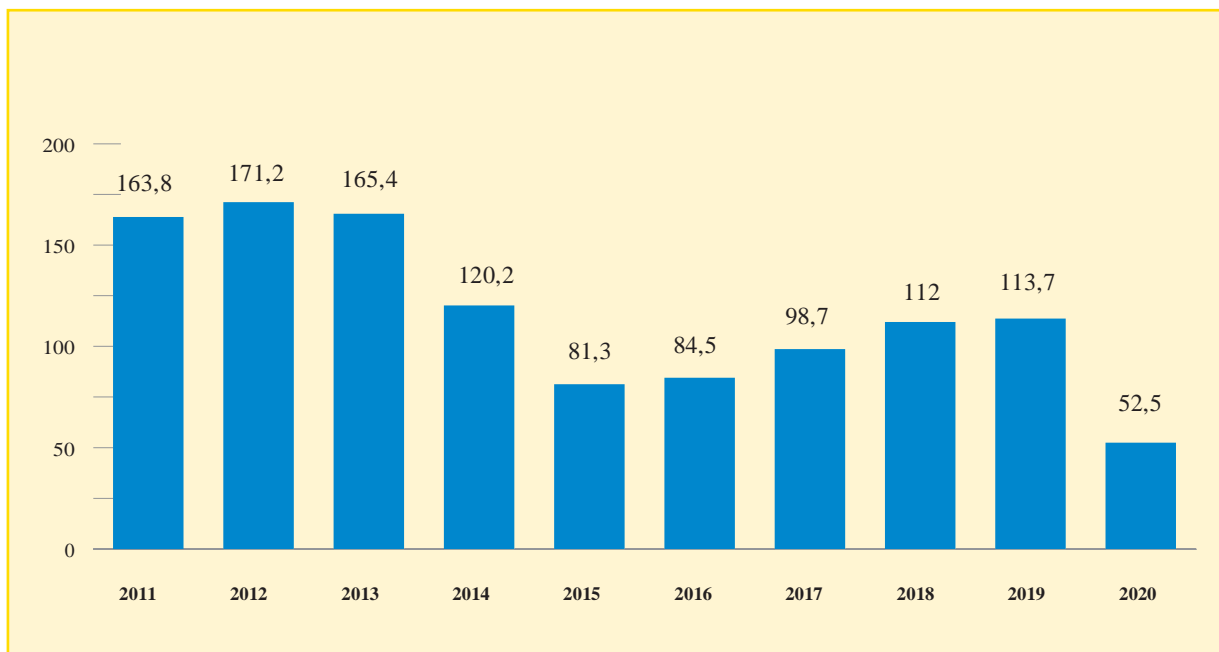

Рисунок 3 - Номінальний обсяг реалізованої продукції, млрд.дол.

Джерело: складено на підставі [39]

Загалом, поряд з видобутком вугілля (що пов'язано передусім із географічним розташування переважної кількості шахт саме на сході України) найбільших втрат за останні 7-9 років зазнали виробництво коксу та нафтопереробка, виробництво та розподіл газу, металургійне виробництво та сфера високотехнологічного виробництва – машинобудування, включаючи приладобудування та транспортне машинобудування, а також виробництво хімічної продукції.

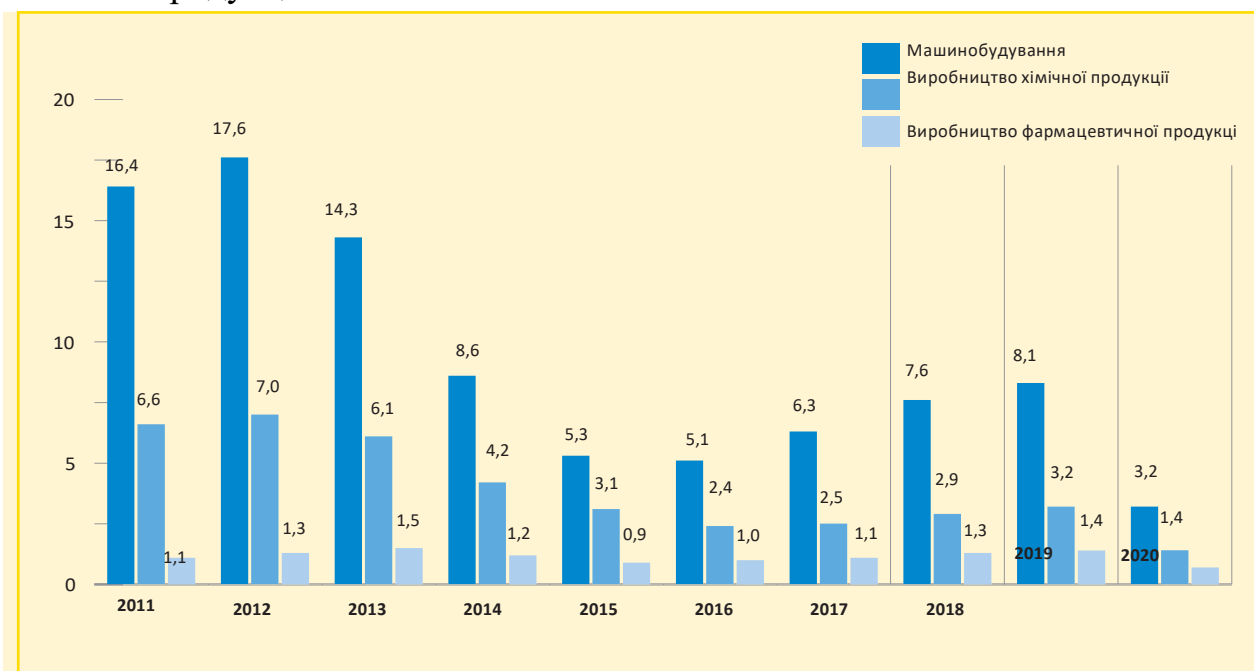

Рисунок 4 - Номінальний обсяг реалізованої продукції в найбільш технологічних секторах промисловості, млрд. дол.

Джерело: складено на підставі [39]

Окремі сектори промисловості продемонстрували помірне зростання: крім згаданого фармацевтичного сектору зростання

відбулося у виробництві виробів з деревини, текстильному виробництві, а також виробництві гуми та пластмаси. Враховуючи невелику питому вагу у промислових зазначених секторів, зростання не могло впливати на загальне падіння у промисловості У зв'язку з обмеженням внутрішнього попиту для української промисловості значну роль відігравав зовнішній ринок.

Очікування промислових підприємств в Україні: у I кварталі 2020 року з приводу перспективи розвитку ділової активності.

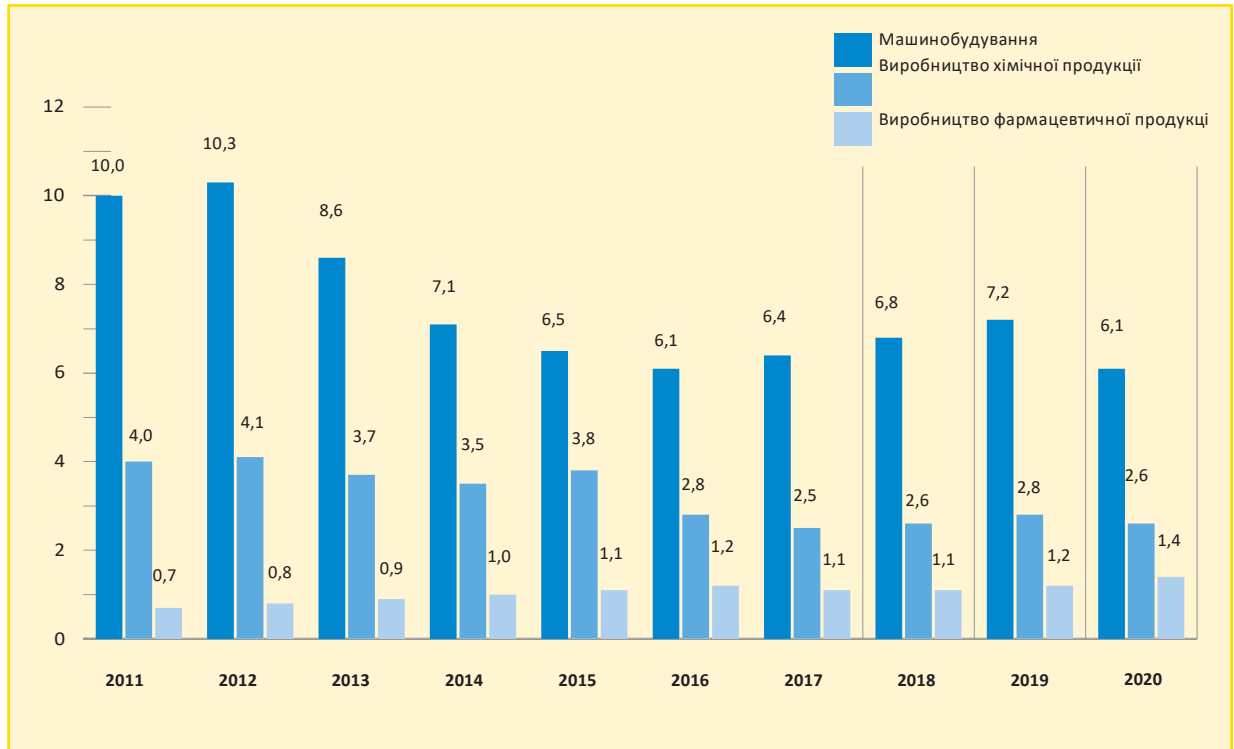

Рисунок 5 - Частка реалізованої продукції найбільш технологічних секторів промисловості у загальному обсязі реалізованої продукції, млрд.дол.
Джерело: складено на підставі [39]

У III кварталі 2020 року індикатор ділової впевненості в промисловості підвищився майже у 2 рази у порівнянні з показником II кварталу: -12,4% проти -23%. Проте слід мати на увазі, що у II кварталі 2020 року на тлі пандемії COVID-19 та карантину індикатор впав до історично рекордного песимістичного рівня.

В переробній промисловості спостерігалось покращення і показник підвищився з -24,2% у попередньому кварталі до -13,2%, але як у промисловості в цілому так і в переробній промисловості є дуже низьким і починаючи з 2015 року він так і не піднявся до рівня вище 0, характеризуючи стабільну динаміку у промисловців.

У 2019 році де яка частка реалізованої продукції добувної промисловості у загальному обсязі реалізованої промислової продукції підвищилася до 15,9% передусім через падіння реалізації продукції переробної промисловості і електроенергетики, постачання води, газу, пари.

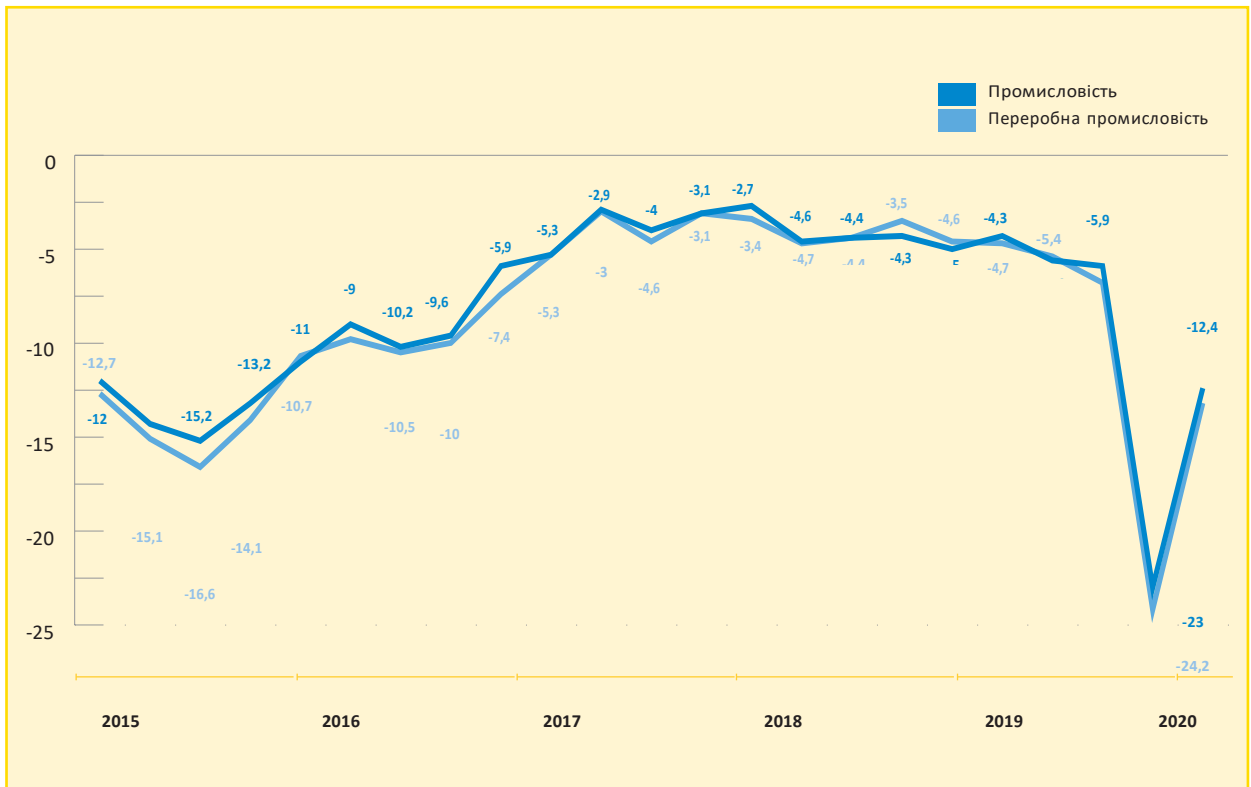

Рисунок 6 - Індикатор ділової впевненості в промисловості

Джерело: складено на підставі [39]

У 2015-2016 роках індекс промислової продукції у добувній промисловості стрімко впав через втрату Україною контролю над частиною територій на Донбасі та бойовими діями на цих територіях, де видобували основну частину вугілля. От же у ці 2 роки індекс промислової продукції у видобуванні вугілля впав майже у 2,5 рази. Також великих втрат видобувна промисловість зазнала також у 2017 році, коли українською владою було припинено господарські стосунки із непідконтрольною територією.

Негативну роль у падінні видобування інших корисних копалин також вплинули російські санкції стосовно де яких корисних копалин, які Україна постачала у Російську Федерацію (каміння, пісок, інше). У 2018-2019 роках функціонування добувної промисловості стабілізувалося, після падіння декількох років. Через постачання видобутої сировини на експорт та сприятливі умови для світової кон'юнктури ціни на таку продукцію у 2019 році обсяг постачань продукції добувної промисловості до ЄС склав 2,7 млрд. дол., перевищивши рівень її постачання у 2015 році (2,5 млрд.дол.)

Проте у першому півріччі 2020 року знову відбулося значне падіння індексу – через пандемію COVID-19, карантинні заходи та світову економічну кризу, яка спричинила падіння попиту та цін на сировинні товари.

Переробна промисловість є домінуючим сектором промисловості України. Протягом 2015 – 2020 років частка реалізованої продукції переробної промисловості у загальному обсязі реалізованої промислової продукції дещо знижувалася та за підсумками 2019 року склала 64,4%. Показник індекса промислової продукції у переробній промисловості став

стрімко падати у 2015 роках падіння було прискорено. Загалом за 3 роки падіння склало близько 27%. Головною причиною падіння індексу спочатку стали превентивні санкції з боку Росії на тлі перемовин щодо підписанні угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС. Зокрема, ще у 2013 році Російською Федерацією були введені обмежувальні заходи щодо імпорту продукції української харчової промисловості та частково – продукції машинобудування. У 2014 та 2015 роках були розірвані кооперативні зв'язки між російськими та вітчизняними підприємствами, запрацювали воєнні санкцій, які негативно відобразилися на українську машинобудівну та хімічну промисловість.

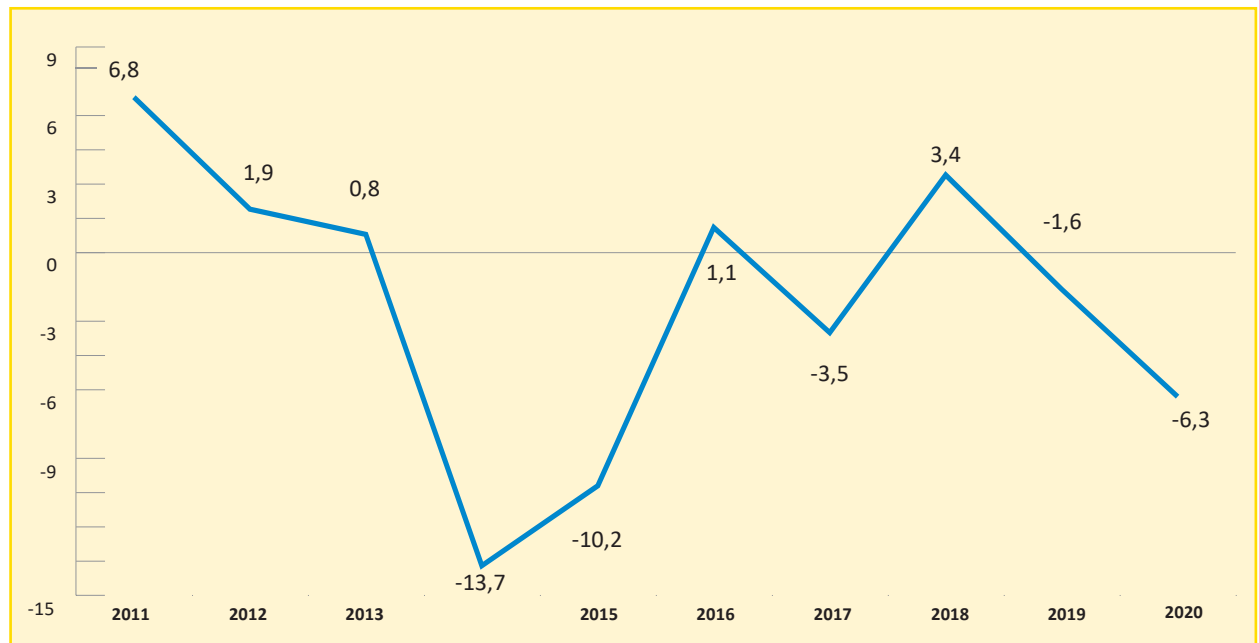

Рисунок 7 - Зміна індексу промислової продукції у добувній промисловості

Джерело: складено на підставі [39]

У 2016 переробна промисловість стала відновлюватися та зростати. У зв'язку зі змінами у світовій кон'юктурі ринку металопродукції, завдяки можливостей з імпортозаміщення та з падінням курсу національної валюти і збільшенням доступу на ринки ЄС, але по продукції з низькою доданою вартістю.

В 2019 році переробна промисловість втратила темпи зростання і зменшились – до 0,9%. і в останній місяць минулого року було зафіксовано падіння індексу. Штучна ревальвація національної валюти через появу спекулятивного капіталу на ринках облігацій внутрішньої державної позики, знизило конкурентоспроможність виробника українських товарів і на внутрішньому та зовнішньому ринках, а у другому півріччі 2019 року через зміну кон'юктури ринку чорних металів.

Карантинні заходи у зв'язку з пандемією COVID-19, світової економічної кризи прискорили падіння переробної промислової у першому півріччі 2020 року.

З'ясовано, що в залежності від особливостей і напрямів вектора

промислового розвитку в сучасній науковій практиці виділяються різні моделі державної промислової політики у світі, а саме: американську (основними інструментами державного впливу є заходи фінансової і податкової політики, а також значні обсяги державного фінансування НДДКР); європейську (головною метою є підвищення конкурентоспроможності промислового сектора з урахуванням глобалізації, характерною є активна участь об'єднань підприємців, наявність формалізованих процедур контролю над обсягами і напрямками державної підтримки промисловості на наднаціональному рівні; в якості основних напрямків промислової політики європейських країн є інноваційна політика і стимулювання розвитку підприємництва); азіатську (характерною є визначальна та провідна роль організованих економічних груп інтересів, які представлені галузевими асоціаціями і великими фінансово-промисловими конгломератами, в межах даної моделі промислової політики традиційно встановлений корпоративізм, тобто будується вона на основі відносин двох партнерів - суспільства і держави, а асоціації бізнесу при цьому перебувають під суворим державним контролем), які відрізняються набором певних інструментів і засобів впливу на розвиток промислового сектора, а також роллю, яку відіграють в зазначеному процесі держава та інші суб'єкти.

Державна промислова політика України в сучасних умовах є недостатньо ефективною та результативною, що призводить до стагнації промисловості, суттєвого зменшення обсягів інвестицій, поступового зношення та відсутності модернізації обладнання, повільних темпів запозичення передових технологій та інновацій у промислове виробництво. Це пов'язано, в тому числі, з недостатністю та обмеженістю обсягів та джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні (табл. 3).

Так, обсяги фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні практично не збільшувалися в останні роки. А враховуючи рівень інфляції за вказаний період, можна констатувати, що обсяги фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні за період 2015-2020 рр. (за виключенням 2016 р.) не тільки не збільшувалися, а навіть зменшувалися.

З'ясовано, що лєвова частка джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні належить до власних коштів підприємств: від 52,9 % - у 2011 р., до 97,2 % - у 2015 р. Спостерігається також у загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності українських промислових підприємств значне коливання участі інвесторів-нерезидентів (від 30% - у 2010 р., до мізерних 0,1% - у 2016 р.) та залучення коштів з інших джерел (від 45,6% - у 2011 р., до 2,0 % - у 2015 р.), що можна пояснити непрогнозованістю та непослідовністю державної промислової політики, низьким рівнем її результативності та ефективності.

Таблиця 3 – Обсяги та джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні

Рік	Витрати на інновації, млн. грн.	У тому числі за рахунок							
		власних коштів підприємств		коштів державного бюджету		коштів інвесторів-нерезидентів		коштів з інших джерел	
		млн. грн.	у % до обсягу витрат на інновації	млн. грн.	у % до обсягу витрат на інновації	млн. грн.	у % до обсягу витрат на інновації	млн. грн.	у % до обсягу витрат на інновації
2011	14333,9	7585,6	52,9	149,2	1,0	56,9	0,4	6542,2	45,6
2012	11480,6	7335,9	63,9	224,3	2,0	994,8	8,7	2925,6	25,5
2013	9562,6	6973,4	72,9	24,7	0,3	1253,2	13,1	1311,3	13,7
2014	7695,9	6540,3	85,0	344,1	4,5	138,7	1,8	672,8	8,7
2015	13813,7	13427,0	97,2	55,1	0,4	58,6	0,4	273,0	2,0
2016	23229,5	22036,0	94,9	179,0	0,8	23,4	0,1	991,1	4,3
2017	9117,5	7704,1	84,5	227,3	2,5	107,8	1,2	1078,3	11,8
2018	12180,1	10742,0	88,2	639,1	5,2	107,0	0,9	692,0	5,7
2019	14220,9	12474,9	87,7	556,5	3,9	42,5	0,3	1147,0	8,1
2020	14406,7	12297,7	85,4	279,5	1,9	125,3	0,9	1704,2	11,8

Джерело: складено автором на підставі [39]

Як наслідок, домінування базових галузей первинних переділів, які тримаються на III-IV технологічних укладах, експортно-сировинна орієнтація промисловості, структурні викривлення в бік сектора проміжного споживання.

Визначено, що в галузі промисловості спостерігається найбільша питома вага наданих дозволів на концентрацію суб'єктів господарювання, яка в 2020 р. склала 20,3 %, це свідчить про те, що в галузі тривають активні процеси концентрації, які потребують відповідного державного контролю в першу чергу Антимонопольним комітетом України, який має унеможливити вчинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції та сприяти б розвитку добросовісної конкуренції в промисловості.

Зрештою, традиційна промислова політика спрямована на підвищення продуктивності та доходів, але в більшості випадків залишає ринковим силам пошук найбільш прибуткової технології та бізнес-моделі. Для порівняння, «зелена» промислова політика базується на науці докази екологічної загрози. Це означає набагато більш чітке уявлення про те, які технології і бізнес-моделі хороші чи погані. Зелена промислова політика — це систематичне керування інвестиційною поведінкою та постійно до того, що задумують уряди як екологічно стійкий.

Ймовірно, що ці факти підводять нас до чотирьох особливостей зеленої промислової політики, коли мова йде про питання вибору та просування технологій: по-перше, необхідно домовитися про те, які технології є

хорошими для сталого майбутнього. Це далеко не тривіально тому, що альтернативні рішення можуть існувати, все ж з деякими компромісами, які передбачають важкі оціночні судження. Наприклад, від декарбонізації, біопаливо є бажаною заміною викопного палива, але його комерційне виробництво може призводити до втрати біорізноманіття, підвищення ціни на продукти харчування та посилення тиску на невикористані земельні ресурси. Тож, ядерна енергетика, а також великомасштабне уловлювання та зберігання вуглецю деякі науковці відстоюють як необхідні елементи стратегії декарбонізації, але відкинуті іншими через притаманний їм ризик великомасштабного зараження. Таким чином, те, що є бажаним, залежить від цінності та необхідних суджень, політичних угод, що заслуговує на підтримку.

По-друге, є підстави для субсидування розгортання чистих технологій. Традиційна промислова політика мала б змогу розвивати технології лише на початковій стадії і припинити підтримку, як тільки вони почнуть конкурувати на ринку. На противагу цьому логіка зелених перетворень передбачає, що де конкурують екологічно стійкі рішення зі шкідливими, це в суспільних інтересах прискорити заміну, а не чекати щоб ринки винагороджували комерційно вищих альтернативи.

По-третє, важлива частина зеленої промислової політики полягає в активній поетапній відмові від шкідливих технологій. У деяких випадках, наприклад, коли речовини, які руйнують озоновий шар або парникові газы, недостатньо сприяти розвитку та розгортанню стійких альтернатив. Зелена промислова політика визначає дорожні карти і встановлює стимули для поступового виведення з експлуатації нестабільних технологій.

По-четверте, тоді як звичайна промислова політика рідко намагається вплинути на поведінку споживачів, вплив на рішення про купівлю є важливим елементом зеленої промислової політики. Обов'язкове маркування програми можуть допомогти зробити ринки прозорими та дозволити споживачам розрізняти продукти з різними впливами на навколишнє середовище. Освітні програми можуть спонукати людей до повторного використання та переробки різних предметів обіходу. Однак слід зазначити, що споживачі не зовсім реагують на ціну та сигнали. Навіть, якщо існують нові продукти – кращі в багатьох відношеннях і дешевші, багато споживачів дотримуються старих поганих альтернатив, тому що вони не розуміють ситуацію, тому що їхні сусіди не змінилися або просто використовують за звичкою. Зелена промислова політика може використовувати широкий спектр можливостей для заохочення зеленого споживання та зміни ринків за допомогою реклами, підштовхування та зелених опцій за замовчуванням, серед яких інші схеми. Сучасна література показує, як розуміння поведінкової науки можна використовувати для впливу на споживачів у проекологічний спосіб.

Більшість цілей зеленої трансформації не можуть бути досягнуті в короткостроковій перспективі. Особи, які приймають рішення, повинні

визначити довгострокові цілі, такі як ціль Європейської Комісії скоротити викиди парникових газів у ЄС на 80 відсотків порівняно з рівнями 1990 року до 2050 року, а потім визначити проміжні етапи та розробити технологічні та політичні дорожні карти для досягнення ціль.

З довгими часовими горизонтами зростає невизначеність. Тут поєднуються три типи невизначеності. По-перше, існує невизначеність щодо технологій і ринків. Це завжди важко передбачити, але прогнози стають ще більш невизначеними, коли передбачаються системні зміни, які розтягуються на десятиліття. Більше того, враховуючи, що поки що жодній країні не вдалося систематично відокремити економічний добробут і зростання від споживання ресурсів, немає зразків для зеленої економіки. Урядам країн, що розвиваються, більше не рекомендується слідкувати технологіям та інституціям з багатих економік, а радше їм потрібно знайти власні шляхи.

По-друге, існує політична невизначеність. Зелена промислова політика значною мірою керується політично визначеними цілями, а не новими технологіями та ринковими можливостями, тому важливо мати передбачувані та стабільні довгострокові рамки політики. Політичні фактори, такі як рівень амбіційної політики щодо поступової відмови від використання вугілля чи автомобілів, що працюють на паливі, політична позиція запровадити податки на викиди вуглецю або готовність і здатність підтримувати пільгові тарифи на відновлювану енергію, сильно впливають на прибутковість інвестицій. У той же час, ці політичні фактори часто заперечуються, і вони змінюються, коли нова адміністрація вступає на посаду або зростає громадський тиск за чи проти певних заходів.

По-третє, існує невизначеність щодо динаміки екосистеми. Основи політики повинні реагувати на зміни навколишнього середовища, які важко передбачити, оскільки наслідки екологічних забурень є нелінійними. Якщо забурення незначні та обмежені в часі, системи прагнуть повернутися до свого попереднього рівноважного стану; але існують межі, за якими системи можуть зруйнуватися. Таким чином, природничі наукові дослідження необхідні для розуміння притаманних економічних ризиків динаміці екосистем та інформування політиків та інвесторів.

Загалом, невизначеність має тенденцію бути більшою в зелених перетвореннях, ніж у звичайних ринкових перетвореннях. Таким чином, уряди відіграють особливо важливу роль у зменшенні невизначеності та пов'язаних з нею інвестиційних ризиків. Вони можуть зробити це, склавши дорожні карти, щоб посилити довіру інвесторів до довгострокових цілей політики. Енергетичні цілі ЄС і цілі щодо скорочення викидів автомобільного парку є яскравими прикладами. Уряди також можуть надавати гарантії. Закони про відновлювані джерела енергії в багатьох країнах поєднують гарантовані закупівлі від незалежних виробників електроенергії з гарантованими мінімальними цінами, відомими як «зелені тарифи». Крім того, вони можуть закріпити певні довгострокові цілі в міжнародних договорах. Усі ці заходи допомагають замкнути політику,

захищаючи її від політичних циклів і підвищуючи безпеку інвестицій.

З іншого боку, враховуючи технологічну невизначеність, політичні рамки також потребують певної гнучкості, щоб реагувати на мінливі обставини, такі як нові оцінки ризику для навколишнього середовища, нові технологічні варіанти або зміни цін. Таким чином, проблема полягає в тому, щоб знайти хороший баланс між забезпеченням «спрямованості» та заохоченням підприємницьких експериментів.

З'ясовано, що основними сучасними проблемами і суперечностями формування та реалізації державної промислової політики України є:

- недосконалість законодавчого та нормативно-правового регулювання розвитку промисловості, низький рівень обізнаності підприємців, особливо малого та середнього бізнесу, щодо особливостей «промислового» законодавства в умовах європейської інтеграції України;

- нестача інвестицій, особливо іноземних в усіх галузях промисловості, а більшість джерел фінансування інвестицій в сучасних умовах практично недоступні;

- надмірно енерго- та ресурсоемна структура промислового виробництва, технологічна відсталість галузей промисловості і наднормативні втрати на всіх стадіях виробництва;

- високий рівень тіньової економіки в галузях промисловості, зарегульованість митної системи та надмірне податкове навантаження;

- недостатній рівень конкурентоспроможності української промислової продукції порівняно з імпортованими аналогами і поглиблення науково-технічного відставання галузей промисловості від світового рівня внаслідок застарілих основних виробничих фондів, технологій, номенклатури продукції тощо;

- значні торговельні перешкоди для експорту промислової продукції (захисні заходи інших країн, технічне регулювання тощо) та необхідність адаптування українських стандартів до світових та європейських;

- втрата промислових підприємств на непідконтрольній території Луганської і Донецької областей та в окупованому Криму;

- відсутність державної інформаційної підтримки для суб'єктів господарювання, особливо малого і середнього бізнесу, щодо порядку та правил експорту промислової продукції на глобальні ринки в умовах існуючих викликів та ризиків сьогодення.

Встановлено, що сучасний стан розвитку промисловості не відповідає потребам соціально-економічного розвитку країни на екологічних засадах через відсутність на державному рівні скоординованих дій щодо комплексного реформування цієї галузі, що вимагає формування та реалізації системи заходів, спрямованих на вирішення вищезазначених проблем і суперечностей державної промислової політики України.

Національні урядові органи не мають права проводити промислову політику ізольовано один від одного, що потрібно враховувати у питаннях формування та реалізації державної промислової політики України, особливо

в умовах її європейської інтеграції.

Рисунок 8 - Напрями удосконалення державної промислової політики України
Джерело: розробка автора

Таким чином, обґрунтовано стратегічну мету державної промислової політики, яка полягає у досягненні сталого соціально-економічного розвитку країни, технологічній та інституційній модернізації промислового виробництва, забезпеченні національної безпеки, захисті навколишнього середовища, досягненні кліматичної нейтральності, підвищенні добробуту населення. Визначено концептуальні засади стратегії формування та реалізації державної промислової політики України, яка має адекватно відображати, як сучасний рівень розвитку національної промисловості, так і досягнення стратегічних цілей у певному часовому вимірі, враховувати сучасні глобальні виклики та суперечності. Необхідними передумовами для сталого розвитку національної промисловості є: концептуальна визначеність державної промислової політики.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

За результатами проведеного дослідження у кваліфікаційній роботі можна зробити наступні висновки:

1. Аргументовано, що промислова політика повинна підтверджувати наявність певних зовнішніх ефектів, характерних для економіки України, і те, що вигоди від запропонованого втручання переважатимуть його витрати та ризику. Потенційні зовнішні ефекти включають невдачі в координації, що виникають через наявність спеціалізованих вхідних даних або навичок, або через поширення знань, а також інформаційні зовнішні ефекти, що виникають через те, що невідомо заздалегідь, які види промисловості мають найбільшу ймовірність успіху. Запропоноване втручання має представляти найкращий можливий спосіб подолання зовнішніх ефектів. Він повинен пройти відповідну перевірку витрат і прибутків, яка розглядає альтернативні способи використання державних коштів, а також будь-які розподільні та соціальні наслідки. Крім того, ризик провалу уряду не повинен підірвати доцільність втручання. Цей ризик можна пом'якшити, зосередивши увагу на підтримці конкуренції, включно з підтримкою секторів, а не конкретних фірм, і наголошуючи на відкритості торгівлі.

2. Визначено інструменти промислової політики, які зазвичай використовуються для впровадження цільових секторальних втручань, можуть бути зосереджені на товарних ринках, ринках праці, ринках капіталу, ринках землі та/або технології. Багато таких схем не були ретельно оцінені. Деякі напрямлення, такі як цільова інфраструктура, субсидії на дослідження та розробки та підтримка інкубаторів для стартапів, у багатьох випадках виявилися ефективними. Інші заходи, такі як заходи, пов'язані з торгівлею, стратегічні інвестиції державних підприємств і пряме кредитування, несуть високі ризики, включаючи сприяння пошуку ренти. Загалом усі заходи щодо покращення промислової політики мають бути ретельно розроблені, щоб довести свою економічну ефективність. І вони мають більші шанси на успіх там, де потужне управління та адміністративна спроможність є сильними, а також коли вони доповнюються реформами для усунення глибинних недоліків. Загальновідомо, що країни, яким вдалося наздогнати старі індустріальні країни та країни з високим рівнем доходу, це ті країни, уряди яких активно сприяли структурні зміни, заохочення пошуку нових бізнес-моделей і ринків, а також спрямування ресурсів на перспективні та соціально бажані нові види діяльності.

3. Встановлено, що безліччю країн проводилися експерименти з промисловою політикою. Отже, хоча неспроможність ринку в принципі виправдовує державне втручання, невідповідна політика може мати гірші результати, ніж невтручання. Таким чином, питання полягає не в тому, чи слід приймати промислову політику або ні, а як її можна запроваджувати ефективніше – це особливо складне питання для України та країн, що почали розвиватися пізно, де неспроможність ринку є особливо поширеною, і потрібні дії уряду для формування навіть найосновніших ринкових

інститутів, таких як створення національного підприємницького класу та заохочення створення бізнес-асоціацій. Водночас ефективність держави, як правило, низька, а ризики політичного захоплення значні, оскільки політичні системи часто будуються на фаворитизмі та не мають певної політики. Дослідження промислової політики в країнах з низьким і нижчим середнім рівнем доходу виявило приклади успіху та невдачі. Воно підтвердило, що промислова політика може бути успішно реалізована навіть у країнах з низьким рівнем доходу та слабкими інституціями, але також виявив кількість невдалих політик або принаймні викликали сумніви щодо економічної ефективності.

4. Визначено, що більшість промислових політик країн суттєво відхилялися від принципів належної практики. Однак як позитивні, так і негативні спостереження дозволяють Україні виділити сім ключових особливостей формування та розвитку промислової політики.

По-перше, політичні лідери повинні мати тверду волю продовжувати національний проект продуктивної трансформації України, спрямований на диверсифікацію її економіки і розвиток нових конкурентоспроможних переваги у діяльності з вищою вартістю. Оскільки для такої діяльності зазвичай потрібна низка активів, які недоступні, вони навряд чи виникнуть спонтанно без координатора (або вони з'являються лише повільно порівняно з міжнародними конкурентами, які дотримуються проактивної стратегії). Тому уряд повинен координувати роботу компетентних міністерств та агенцій-виконавців, державних та приватних суб'єктів, центральних та місцевих органів влади, а також підтримку міжнародних донорів.

По-друге, ці проекти трансформації повинні спиратися на існуючі порівняльні переваги і визначити шляхи поступової модернізації, керовані для відповідних національних учасників. Дуже амбітні цілі можуть переоцінити спроможність національного приватного сектора до навчання – та допоміжних установ – і таким чином витратити державні ресурси. Слід, однак, зазначити, що протилежність промислової політики – оптова торгівля лібералізація – також може переважати вітчизняних підприємців, внаслідок чого імпортер, або іноземні інвестори руйнують зародкові технологічні можливості, які існують. Ключ полягає у посиленні конкуренції та застосуванні неринкових стимулів таким чином, щоб спонукати приватний сектор до модернізації, не перенапружуючи його потенціал і не створюючи непродуктивної ренти.

По-третє, трансформація повинна збалансувати економічні, соціальні та екологічні цілі. На жаль, Україна характеризується глибоким розривом продуктивності. Відсутність продуктивної інтеграції великої частини робочої сили зберігає бідність і позбавляє можливості міжфірмової спеціалізації, яка зробить всю економіку більш конкурентоспроможною. Якщо продуктивна інтеграція не підтримується проактивно, конкуренція в нерівних умовах зазвичай витісняє велику кількість менш ефективних виробників і руйнує традиційні робочі місця, не маючи можливості створити порівнянну кількість

можливостей працевлаштування у новій, більш ефективній діяльності. Потім бажаний ефект творчого руйнування перекидається, що призводить до згубного підвищення потреби в підприємстві та неформальному секторі. Тому, лібералізація має йти поряд з цільовим і тимчасовим захистом, а також проактивною політикою для передачі знань і розвитку потенціалу. Знову ж таки, завдання полягає в заохоченні зростання продуктивності темпами, які дозволяють інтеграцію місцевих груп виробників і захист найбільш вразливі верстви населення. Подібним чином необхідно включити екологічну стійкість стратегії промислового розвитку. Оскільки світ дедалі більше переходить до економіки з низьким вмістом вуглецю, це вплине навіть на країни з низькими викидами на душу населення. Тому, уряду радимо передбачити ці зміни та спробувати використати їх завчасно.

По-четверте, це оптимальні шляхи оновлення – з точки зору керованих поступових кроків, соціальної інтеграції та екологічної стійкості – можна визначити, тільки якщо промислова політика розроблена як спільний процес експериментального навчання із залученням зацікавлених сторін і забезпеченням зворотного зв'язку між плануванням, реалізацією та вимірюванням впливу. Політику потрібно узгоджувати спільно, запрошуючи приватних осіб різних секторів економіки, державні установи та організації державної служби, щоб залучити їх досвід. Державні кошти повинні поєднуватися з приватними внесками, щоб можна було переконатися, що бенефіціари мають право власності на відповідні програми розвитку. Установи-виконавці повинні працювати за діловим, орієнтованим на клієнта способом, і, отже, мати повноваження набирати та просувати по службі персонал на основі критеріїв ефективності. Постачальники послуг, державні та приватні, мають бути предметом як умога більшої конкуренції, і для цього необхідно використовувати механізми впливу на клієнтів, щоб притягнути їх до відповідальності. Ефективність слід вимірювати регулярно й незалежно, а результати чого необхідно повертатися в процес формування політики, щоб адаптувати політику. Для забезпечення неупередженості, уряд має формувати політику, фінансування, реалізація, оцінка проекту розробки промислової політики, щоб незалежні політичні аналітичні центри могли гарантувати, що політичні рішення ґрунтуються на фактах і уникають поведінки, спрямованої на пошук ренти.

По-п'яте, фокус промислової політики має перейти від сприяння створеним компаніям у традиційних галузях до підтримки інноваційних ідей та заохочення експериментів. Є вагомі аргументи для субсидування витрат на пошук новаторів, оскільки тестування нової бізнес-концепції передбачає витрати та ризики невдачі. Однак, коли концепція є успішною, конкуренти зазвичай копіюють її і таким чином розсіюють ренту, яку можна отримати від бізнес-інновацій. Через зазначену неприйнятність підприємство, яке розвиває ринок, як правило, буде недостатньо забезпечене – якщо уряд не заохочуватиме процес пошуку. Ця проблема особливо гостра в Україні, де інформація розтікається повільно – наприклад, через те, що підприємці не

мають доступу до вимогливих експортних ринків, де зазвичай виникають нові ринкові ніші, а також через те, що деякі країни мають інституційні перешкоди для ризикованих підприємців.

По-шосте, зміцнення зв'язків між фірмами та сегментами бізнес-спільноти має вирішальне значення. Україна, зазвичай характеризується сегментованими підприємствами та бізнес-структурами із незначною кількістю зв'язків між різними групами підприємств, такими як фірми з іноземними інвестиціями, великі національні фірми, мікро- та малі фірми. Великі розриви продуктивності перешкоджають інтеграції останніх у спеціалізовані бізнес-мережі. Для того, щоб мати економію та стимулювати поширення знань, необхідні зусилля для інтеграції даних груп підприємств через програми розвитку постачальників, стимули для технології передачі, заохочення спільних підприємств, франчайзингові домовленості тощо.

По-сьоме, міжнародні торгові та інвестиційні зв'язки слід поступово збільшувати. Економія від масштабу стає все більш важливою, що, як правило, знижує конкурентоспроможність фірм, які працюють на закритих національних ринках. Тому створення більших ринків особливо важливо для компаній у країнах з низьким і нижчим середнім доходом.

5. З'ясовано, що уряди, особливо країн, що розвиваються, стикаються з подвійним викликом: їм потрібно просувати структурні зміни в напрямку підвищення продуктивності, водночас відокремлюючи добробут людей і економічний прогрес від споживання ресурсів і викидів. Це означає необхідність кращої інтеграції промислової та екологічної політики – переосмислення першої з точки зору навколишнього середовища та вивчення того, як друга може сприяти підвищенню конкурентоспроможності та створенню більшої кількості та кращих робочих місць. У довгостроковій перспективі між ними немає компромісу соціальні, економічні та екологічні цілі: немає людського розвитку чи економіки успіх на непридатній для життя планеті. У короткому, однак, існують компроміси, які слід враховувати. Наприклад, ціноутворення на екологічні товари створює додаткове, але відповідне навантаження на виробників, які змогли екстерналізувати ці витрати в минулому і можуть поставити під загрозу їхню конкурентоспроможність і працевлаштування. У той же час перехід до більш екологічної економіки має багато переваг навіть із суто економічної точки зору, оскільки більша ефективність використання ресурсів знижує витрати, перші люди можуть освоїти нові ринки, уникають викиду активів і відкривають нові можливості роботи. Уряди повинні розуміти можливості та підводні камені, щоб мінімізувати витрати та максимізувати вигоди, дотримуючись тонкого балансу між екологічними цілями та конкурентоспроможністю, промисловим розвитком і робочими місцями. Слід зазначити, що це класичний проект політичної трансформації, а не технократична вправа. По-перше, тому що пошук правильного балансу конкуруючих цілей і вибір між різними альтернативними техніко-інституційними шляхами передбачає оціночні судження; і по-друге, тому що

трансформації завжди породжують переможців і переможених. Уряди повинні досягти консенсусу щодо напрямку змін і сприяти досягненню компромісів між зацікавленими сторонами. Це, у свою чергу, передбачає глибоке розуміння груп інтересів та їхніх владних ресурсів. Коли деякі елементи трансформації стикаються з сильним опором з боку груп інтересів, уряди повинні визначити менш спірні варіанти без жалю, такі як програми ефективного використання ресурсів із швидкою економічною віддачею або програми контролю забруднення, які приносять переваги для значної частини суспільства, щоб рухати вперед перетворення вперед.

6. Доведено, що існують сильні переваги, які рушійно впливають на зелену трансформацію, наприклад, зниження ціни на генерацію енергії з відновлюваних джерел, зростання кількості екологічно свідомих громадян, готових використовувати свій голос і свою купівельну спроможність, провідні компанії в глобальних ланцюгах створення вартості, що просуваються для більш екологічних поставок, міжнародні договори, які вимагають більш екологічних стандартів, та інституційні інвестори, які відмовляються від вуглецевих активів. Для прискорення структурних змін завжди потрібен проактивний державний сектор. Аргументи промислової політики теоретично дуже вагомі та підтверджені доказами. Державна політика відіграє певну роль у підтримці досліджень і розробок, субсидуванні виявлення підприємницьких витрат, координації додаткових інвестицій, які необхідно здійснювати одночасно, та сприяттні обміну інформацією та технологічному навчанню. У цих сферах соціальні вигоди, як правило, набагато вищі, ніж прибутки для приватних інвесторів, тому ринки самі по собі не можуть забезпечити соціально оптимальні рішення. Споживання невідновлюваних ресурсів і забруднення є такими ринковими сигналами, які менш ефективні. По-перше, витрати на навколишнє середовище недостатньо відображені в ринкових цінах, а по-друге, «зелена» трансформація потребує загальносистемних змін, таких як радикальне перепроектування переважаючих енергетичних систем, що не може відбутися без добре скоординованих заходів для мати справу з численними порушеннями координації. Як наслідок, зелена промислова політика в багатьох аспектах схожа на традиційну промислову політику, але вона має впоратися з додатковими рівнями складності: необхідність уникати негативних зовнішніх впливів на навколишнє середовище потребує спеціальних інструментів політики, таких як обмеження системи торгівлі та екологічних податків. Терміновість поступової відмови від забруднюючих технологій і заміни їх екологічними заміниками в короткі терміни вимагає більш комплексних і агресивних програм досліджень і розробок, а також розповсюдження технологій. Необхідна реструктуризація цілих економічних підсистем передбачає довгострокові стратегії, що охоплюють кілька десятиліть, які пропонують чітко визначені проміжні цілі та, де необхідно, надійні довгострокові схеми субсидій та фінансових гарантій. Крім того, для управління радикальними системними змінами на стику промислової та

екологічної політики необхідні особливо комплексна координація політики та механізми досягнення консенсусу. Таким чином, як правило, зелена промислова політика є більш амбітною, ніж більшість промислових політик минулого. Це збільшує ризики неправильного розподілу та політичного захоплення.

7. Зазначено, що довгострокові витрати від невжиття або відстрочки дій набагато більші, ніж ризики втрати частини коштів промислової політики через непрацюючі програми, і що існують перевірені принципи розробки політики, які значно зменшують ризики неефективності. Країни, ймовірно, отримають численні переваги, коли вони займуть проактивну позицію та прискорять свою екологічну трансформацію таким чином, щоб поєднати соціальні, економічні та екологічні цілі, а також коли вони розроблятимуть свою політику відповідно до трьох основних принципів ефективного формування промислової політики. Добре розроблена зелена промислова політика має вирішальне значення не лише для повернення економічного розвитку до безпечного робочого простору для людства; вони також можуть служити інвестиційною програмою для довгострокового підвищення продуктивності.

8. Проаналізована регіональна економічна інтеграція, яка є одним із способів покращити інвестиційні та торговельні можливості в середовищі, яке часто не є таким складним, як наш світовий ринок. Регіональна інтеграція вимагає більшого акценту на регіональній інфраструктурі проєктів, міжнародній гармонізації економічного управління, а також реформ для скорочення інших витрат на транскордонну торгівлю. Включення у вартість виробників із країн, що розвивають ланцюги, координовані міжнародними провідними фірмами, є ще одним перспективним варіантом. Це дозволяє внутрішнім фірмам впроваджувати інновації в продуктах і процесах, отримувати доступ до великих ринків і таким чином подолати обмеження дрібномасштабного виробництва.

Країни з низьким і нижчим середнім доходом повинні проводити активну промислову політику, щоб подолати недоліки пізніх розробок. Якщо уряд визнає вищезазначені уроки, він зможе значно прискорити вдосконалення та диверсифікацію економіки України. Крім цих загальних пропозицій, необхідна значна частина навчання методом проб і помилок, це допоможе країні знайти найбільш відповідальний шлях індустріалізації. Деякі країни з низьким і нижчим середнім рівнем доходу взяли за багатообіцяючий, хоч і інший шлях, незважаючи на відносно низький рівень ефективності уряду та слабку політичну систему стримувань і противаг.

У змаганні за вирішення проблем, пов'язаних зі зміною клімату, як розвинені економіки, так і країни, що розвиваються, повинні розробити, впровадити та координувати відповідну промислову політику. Негативні зовнішні ефекти, пов'язані з викидами вуглекислого газу, представляють собою колосальний провал ринку, який впливає на всіх у світі. Ціни на викиди вуглецю, галузеві норми та оцінка кліматичних ризиків у

фінансовому секторі є важливими інструментами для зменшення викидів (IMF 2020). Паралельно потрібне широкомасштабне втручання держави як для прискорення переходу від викопного палива до більш екологічних технологій, так і для допомоги країнам у адаптації до зміни клімату: «вирішення проблеми послідовним та ефективним способом вимагає надання аналізу, який визначає: інвестиції та інновації, які нам потрібні, а також політику та фінансування, які можуть залучити та підтримати ці інвестиції та інновації». Електромобілі та відновлювані джерела енергії можуть бути конкурентоспроможними з еквівалентними «брудними» технологіями та ще не отримали широкого поширення в Україні. Ці виклики вимагають термінового заклику до політики, яка б сприяла стимулюванню, розширенню та впровадженню зелених технологій у багатьох секторах, від виробництва енергії до транспорту та промисловості України. Тут країни з розвинутою економікою несуть подвійну відповідальність: вони повинні вийти за рамки простого впровадження зелених технологій; вони також повинні допомагати в цьому країнам, що розвиваються.

9. Запропоновано Україні на прикладі Великобританії взяти до уваги її досвід формування і розвитку регіональних промислових політик. Біла книга промислової стратегії, опублікована в листопаді 2017 року, оголосила про намір уряду співпрацювати з об'єднаними органами влади (CA) і партнерствами місцевих підприємств (LEP) для розробки регіональних промислових політик та розробки стратегій їх розвитку. Загальна точка зору полягає в тому, що ці промислові політики мають бути спрямовані на «підвищення продуктивності, прибутковості та конкурентоспроможності» шляхом визначення «пріоритетів для вдосконалення навичок, збільшення інновацій та посилення інфраструктури та зростання бізнесу».

Наразі уряд Великобританії працює з трьома «першопрохідними» регіонами – Великим Манчестером, коридором Оксфорд-Мілтон-Кейнс-Кембридж і Вест-Мідлендс – для спільного проектування та розробки перших місцевих промислових стратегій (LIS) і має на меті узгодити їх до березня 2023 року.

Поки незрозуміло, як виглядатиме процес після узгодження трьох стратегій-новаторів, і чи справді всі регіони погодять LIS з урядом. У Білій книзі зазначається, що уряд «надаватиме пріоритету сферам, які мають потенціал для ширшого регіонального зростання, зосереджуючись на кластерах досвіду та центрах економічної діяльності».

Крім згаданих вище загальних політичних сфер, уряд Великобританії також унікав надмірних приписів щодо того, що має становити зміст LIS, замість цього вибравши більш індивідуальний підхід. Як вже підкреслювали раніше, відмінності між містами, коли всі вони стикаються з різними проблемами та можливостями, означають, що центральний уряд не може призначити промислову політику, яка працює для всіх регіонів. Їх потрібно пристосувати до роботи.

Інші частини Великобританії вже почали думати про те, що для них означає Промислова стратегія та що може стати місцевою стратегією як частиною основної внутрішньої політики уряду. І хоча офіційних планів поки що немає, уряд заохочує СА та LEP і намагається визначити їх пріоритети.

У той час як деякі міста можуть використовувати свій Стратегічний економічний план (SEP) як структуру, містам потрібно переконатися, що їх LIS є більш цілеспрямованим і орієнтованим на дії. Для СА та LEP, які ведуть розробку LIS, це означає встановлення ясності щодо того, чого намагається досягти Стратегія та які в ній є їхні основні пріоритети. Саме в цьому контексті цей інформаційний документ спирається на дані Центру міст і Центру місцевого економічного розвитку What Works, щоб дослідити питання, які міста та їхні партнери повинні враховуватися в процесі прийняття рішень урядом Великобританії.

У зв'язку з тим, що LIS охоплюють ширші географічні регіони, обмежені СА та LEP, важливо, щоб партнери в цих областях визначали пріоритети політики таким чином, щоб відображати економічну роль, яку відіграють міста, а також взаємозалежність між цими міськими ядрами та їх оточуючими територіями.

Міста, зокрема міські центри, пропонують підприємствам низку невід'ємних переваг, таких як доступ до великої кількості кваліфікованих працівників і доступ до мережі підприємств. Як наслідок, займаючи лише 8 відсотків території, у містах розташовано 55 відсотків підприємств, 64 відсотки висококваліфікованих експортерів, 60 відсотків робочих місць. На базовому рівні, відображаючи таку концентрацію економічної діяльності, міста надають можливості для працівників, які живуть в інших частинах ширшого міського регіону, а ширший міський регіон пропонує місця для проживання людей.

Сектори економіки у регіонах можуть стати ключовою характеристикою у розробці промислових стратегій із галузевими угодами, укладеними на національному рівні, і місцями, які заохочуються до визначення своїх відмінних порівняльних переваг або «провідних секторів». Попередні стратегії більшою чи меншою мірою досягли успіху у визначенні відмінних сильних сторін та активів територій, але лише це не є достатнім виправданням для втручання державного сектору – або у визначенні найефективніших шляхів розблокування зростання. Наявність великої кількості фірм у креативних галузях чи охороні здоров'я, наприклад, мало що говорить вам про доцільність втручання.

Містам потрібно вникнути у рішення на рівні фірми та розвинути більш детальне розуміння секторів – і, головне, де знаходяться активи та перешкоди для зростання. Активи можуть включати університети та інші місцеві установи, місцеві партнерства, спеціальну експертизу або концентрацію діяльності, тоді як перешкоди можуть включати брак навичок, відсутність відповідного бізнес-простору та відсутність координації між доповнювальними підприємствами. Ці бар'єри цілком можуть бути

спільними для різних галузей промисловості на місцевому рівні – і їх усунення може сприяти зростанню в низці секторів, заохочуючи перетікання знань, інновації та нову діяльність, на досягнення яких, зрештою, спрямована Промислова стратегія.

Уряд очікує, що СА та LEP проведуть широкі консультації та запропонують серйозну доказову базу на підтримку своїх пріоритетів. Визначення того, де лежать ці бар'єри, буде частиною процесу встановлення обґрунтування та доказової бази для втручання.

Партнери повинні прагнути підтримувати нову діяльність і зростання, реагуючи на зміни на глобальному ринку, а не намагатися відроджувати сектори, що скорочуються. Це з більшою ймовірністю підтримає зростання в довгостроковій перспективі. Наприклад, у той час як може бути виправдання для підтримки зростання певних видів діяльності в рамках виробництва, сектор в цілому знижувався з точки зору зайнятості в довгостроковій перспективі.

10. Запропонованот містам і місцевим партнерам розглянути, які важелі та механізми їм доступні, щоб мати змогу досягти своїх пріоритетів. Це, очевидно, включатиме існуючі повноваження та інвестиційні важелі, доступні місцевим органам влади, ЦО та ЛПЗ, але партнери також повинні розглянути, як скористатися іншими можливостями, які пропонує промислова стратегія. Це включає кілька фондів, згаданих у Білій книзі:

Strength in Places Fund – конкурсний фонд у розмірі 115 мільйонів фунтів стерлінгів для спільних заявок (на основі географічного чи технологічного партнерства). Це ґрунтується на аудиті науки та інновацій, які були проведені в останні роки – деякі з них у географічних регіонах міст. Фонд «визначатиме та підтримуватиме нові сфери науково-дослідних розробок, які є рушійною силою бізнес-кластерів, і він спиратиметься на регіональний економічний вплив існуючих інституцій, включаючи університети, науково-дослідні інститути, центри інновацій та знань і центри катапульти, і буде пов'язано з місцевими промисловими стратегіями».

Фінансування обміну знаннями HEIF і надалі буде доступним для університетів, які співпрацюють зі своїми LEP, щоб допомогти задовольнити потреби місцевого інноваційного бізнесу.

Фонд чистого повітря – фонд у 220 мільйонів фунтів стерлінгів на додаток до фінансування, пов'язаного з планом якості повітря. Фінансування розпочалося з 2018 року та розподілятиметься через конкурси для місцевих округів Англії з найбільшими проблемами забруднення. Уряд очікує, що місцеві райони в Англії розглядатимуть чисту енергію та перехід економіки до екологічно чистого зростання.

Transforming Cities Fund – ініціатива вартістю 1,7 мільярда фунтів стерлінгів, спрямована на покращення зв'язку, зменшення заторів і використання нових послуг і технологій мобільності в містах і міських регіонах. Половину цього фонду було виділено міським ОГ, а решта

половини буде виділено на конкурсній основі регіонам міст, які дадуть відповідь на конкурс пропозицій до червня 2023 року.

Житло – 15,3 мільярда фунтів стерлінгів нової фінансової підтримки для будівництва житла протягом наступних п'яти років. Цифровий зв'язок – 200 мільйонів фунтів стерлінгів у Фонд викликів локальних повноволоконних мереж, щоб стимулювати комерційних операторів телекомунікаційних мереж будувати більше повноволоконних з'єднань з домівками та підприємствами по всій Великобританії. Ці кошти не обов'язково являють собою нові гроші, а деякі з них відносно невеликі. Хоча терміни також відрізнятимуться від розробки LIS, містам слід розглянути, як вони можуть використовувати їх для інвестування у свої пріоритетні заходи. Так, на підставі досвіду Великобританії у повоєний час у Україні всі можливості і перспективи формування та розвитку Нової промислової стратегії держави та регіонів.

11. Встановлено, що чинні програми державної допомоги є малоефективними з точки зору стимулювання промисловості та підвищення її конкурентоздатності. Тому, коли роль уряду зводиться до стимулюючих та координаційних заходів з метою усунення бар'єрів для розвитку промислових підприємств, в т. ч. регуляторних, фінансових, торговельних, інфраструктурних та ін. Для ідентифікації таких бар'єрів необхідна тісна співпраця уряду з представниками промисловості. Заходи «м'якої» підтримки включають заходи з полегшення доступу до фінансування (пільгові кредити), розвитку інфраструктури, стимулювання експорту, розвитку промислових кластерів, а також державні закупівлі, стимулювання інновацій та інвестицій тощо.

Іншим першочерговим завданням уряду має бути скорочення заходів галузевої підтримки, котра найбільше викривляє конкуренцію та не стимулює підприємства до розвитку. В Україні пряма фінансова допомога найчастіше надається збитковим підприємствам та сприяє консервації їх проблем. Зрозуміло, що для «чутливих» галузей (наприклад, вугільної галузі) відмова від субсидування може відбуватися поступово в процесі їх реструктуризації. Рішення щодо надання галузевої допомоги мають базуватися на чіткому переліку жорстких критеріїв та умов. Зокрема, галузева допомога має надаватися виключно на фінансування конкретних заходів з реструктуризації та фінансового оздоровлення, що матимуть тривалий позитивний ефект. Така допомога має бути тимчасовою та передбачати чіткі результати внаслідок реалізації допомоги. Необхідно передбачити можливість відмови або припинення надання допомоги, якщо визначені принципи на будь-якому етапі порушуються або якщо має місце нецільове використання коштів.

12. Визначено, що до термінового плану дій з боку українського уряду можна віднести: визначення довгострокових цілей промислової політики (наприклад, підвищення продуктивності, зростання сектору промисловості, зростання зайнятості, розвиток окремих галузей чи регіонів тощо); співпрацю

з представниками промисловості для виявлення бар'єрів, що стримують розвиток промисловості; формування переліку заходів (горизонтальних та вертикальних) для усунення бар'єрів; проведення інвентаризації та аналізу державної допомоги, що вже надається; створення реєстру державної допомоги; визначення жорстких умов та критеріїв надання галузевої допомоги; запровадження суворого контролю за реалізацією державної допомоги на всіх етапах; втілення принципу прозорості – максимальне інформування громадськості про програми державної допомоги та їх результати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мельникова В.І. Національна економіка. Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. К.: Центр учбової літератури, 2012. 248 с.
2. Старостенко Г.Г. Національна економіка: Навч. посіб. К.: Ліра-К, 2011. 432 с.
3. Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки. Навч. посіб. 5-те вид., стер. К.: Знання, 2006. 213 с.
4. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку. Кіндзерський Ю.В., Якубовський М.М., Галиця І.О. та ін. К., Інститут економіки та прогнозування НАНУ, 2009. 928 с.
5. Вишневський В.П. Промислова політика: теоретичний аспект. Економіка України. 2012. №2. С.4–15.
6. Кондрашов О.М. Державна промислова політика як ефективний інструмент державного впливу на розвиток промисловості. Державне будівництво. 2007. №2. <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeVu/2007-2/doc/2/04.pdf>.
7. Никифоров А.Є. Промислово політика: Навч-метод. посібник для сам ост. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 2003. 179 с.
8. Гринів Л.С. Національна економіка. Львів: Магнолія, 2009. 464 с.
9. Промислова політика як чинник післякризового відновлення економіки України. За ред. Я. А. Жаліла. К.: НІСД, 2012. 41 с.
10. Амоша О. Промислова політика України: концептуальні орієнтири на середньострокову перспективу. Економіка України. 2009. №11. С. 4–13.
11. Вишневський В.П. Оподаткування в емерджентній економіці: теоретичні засади і напрями політики: моногр. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. 2012. 128 с.
12. Радеке Й. Промисловий сектор України: аналіз і останні тенденції. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Німецька консультативна група. Берлін-Київ, 2014 р. URL: http://www.beratergruppe-ukraine.de/download/TN/TN_02_2014_ukr.pdf?PHP
13. Промислова політика як чинник післякризового відновлення економіки України: Аналітична доповідь. За ред. Я. А. Жаліла. К. : НІСД, 2012. 41 с.
14. Кизим М. О. Промислова політика та кластеризація економіки України : монографія. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2011. 304 с.
15. Free Business Terms Dictionary of Words and Phrases Common- ly Used in International Commerce. URL: <http://www.importexporthelp.com/a/business-terms-dictionary.htm#I>
16. Otis, L. Losing Time: The Industrial Policy Debate. Cambridge, Mass. USA : HarvardUniversity Press, 1994. P. 231 – 232.
17. Foreman-Peck J. Industrial Policy in Europe in the 20th Century. EIB Papers, 2006. Vol. 11. № 1. URL: <http://www.econstor.eu/bitstream/10419/44853/1/515648485.pdf>

18. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку : монографія. За редакцією Ю. В. Кіндзерського. НАН України: Ін-т екон. та прогнозів. Київ, 2009. 928 с.
19. Rodrick D. Industrial Policy for the Twenty-First Century. URL: <http://www.hks.harvard.edu/fs/drodrik/Research%20papers/UNIDOSep.pdf>
20. Foreman-Peck, J. European Industrial Policy: The Twentieth-Century Experience. Oxford University, 1999. 484 p.
21. EEAG Report Industrial Policy. URL: <http://www.cesifo-group.de/ifoHome/publications/docbase/de-tails.html?docId=14566669>
22. Valila T. No Policy is an Island – on the Interaction Between Industrial and Others Policies Century. EIB Papers, 2006. Vol. 11. №2. URL: http://pascal.iseg.utl.pt/~hvcelos/peae/peae_am/EIBPapers_Industrial%20Policy%20Europe_11-02.pdf
23. Amsden, A. Asia's Next Giant: South Korea's Late Industrialization. Oxford : Oxford University Press, 2017. 198 p.
24. Lin, J. Should Industrial Policy in Developing Countries Conform to Comparative Advantage or Defy it? A Debate between Justin Lin and Ha-Joon Chang. Development Policy Review. 2009. 27 (5). pp. 483 – 502.
25. Hausmann, R. Economic Development as Self-Discovery. Journal of Development Economics. 2003. 72 (2). pp. 603 – 633.
26. Ортіна Г.В. Зарубіжний досвід реалізації державної політики щодо стратегічного. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1102/>
27. Krugman P., Obstfeld M. International Economics: Theory and Policy. New York: Harper. Collins Publishers, 1991. 213 p.
28. Reich R. The Work of Nations: Preparing Ourselves for 21st Century Capitalism. New York: Knopf, 1991. 116 p.
29. Залєвська-Шишак А.Д. Світовий досвід формування державної промислової політики. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право. 2014. Вип. 25. С. 34-41.
30. Зверяков М.І. Промислова політика і механізм її реалізації. Економіка України. 2016. № 6. С. 3–18.
31. Пельтек Л.В. Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 268 с.
32. Морозов В.С. Сучасний механізм регулювання сфери промисловості у ФРН. Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Економіка. 2013. Вип. 6. С. 63-70.
33. Кушнерук А.С. Досвід реалізації державної промислової політики в західних розвинених країнах. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 6. С. 54–61.
34. Носирєв О.О. Напрями вдосконалення механізмів управління промисловими комплексами. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. Випуск 6 (06) Ч. 1. 2016. С. 56-60.

35. Горин М.П. Механізм розвитку промислового виробництва регіону. Регіональна економіка. 2009. № 1. С. 59—67.

36. Ліба Н.С. Формування основних цілей регіональної промислової політики. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Вип. 22. Ч. 2. С. 63–67.

37. Макаренко І.О. Сучасні складові державної промислової політики України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2010_3_11

38. Розвиток національної економіки на засадах неоіндустріальної модернізації : монографія. За ред. Іванова С.В. Управління економікою: теорія та практика: зб. наук. пр. К.: ІЕП НАНУ, 2015. С.31–41.

39. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

40. Altenburg, T., Feng, K., & Shen, Q. (2017). Electric mobility and the quest for automobile industry upgrading in China. In Altenburg, T., & Assmann, C. (Eds.). (2017). Green Industrial Policy. Concept, Policies, Country Experiences. pp. 185–198.